

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOSOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. et Bc. Iva Vítková

ROMÁNY ELSY MORANTOVÉ

ELSA MORANTE'S NOVELS

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Pelán, Ph.D.

2014

Děkuji doc. PhDr. Jiřímu Pelánovi PhD. za laskavé rady a vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

Iva Vítková

Abstrakt

Diplomová práce představuje život a tvorbu přední italské spisovatelky Elsy Morantové. Na základě analýz všech jejích románů jsou v závěrečné části uvedeny hlavní prvky jejího autorského stylu. Práci otevírá bio-bibliografický medailon, který stručně popisuje autorčin osobní život i kompletní tvorbu. Po tomto úvodním představení následují čtyři kapitoly, ve kterých analyzují čtyři romány Elsy Morantové. Autorka debutovala roku 1948 románem *Menzogna e sortilegio*, kterým zcela zaskočila italský literární svět. Následujícím dílem *L'isola di Arturo* si získala přízeň jak kritiky, tak čtenářů a potvrdila své vypravěčské kvality. *La Storia* patří dodnes mezi knihy, které vyvolávají silné emoce. Román, který se stal bestsellerem, si získal srdce čtenářů. Kritika však zůstala v tomto případě nejednotná. Svou tvorbu autorka ukončila pesimistickým románem *Aracoeli*. Morantová za svůj život napsala pouze čtyři romány, ve kterých využívá obdobné postupy a témata. Charakteristické prvky autorčiny tvorby jsou shrnuty v závěrečné kapitole.

klíčová slova:

Elsa Morantová, *Menzogna e sortilegio*, *L'isola di Arturo*, *La Storia*, *Aracoeli*, autorský styl

Abstract

This thesis analyse life and work of the leading figure of Italian literature in the twentieth century Elsa Morante. Important elements of her work are defined on the basis of analyses of all her novels. The introduction part shows her personal life and complete work, which includes also poetry, short stories and fairy tales. Four chapters analysing her four novels are following. The author debuts in 1948 when she published novel *Menzogna e sortilegio*. Second book *L'isola di Arturo* followed nearly ten years later in 1957. This novel won critical acclaim and favour of readers. Next book *La Storia* was a bestseller with more than 600 000 sold copies. Critics' opinions differ widely, up to now this novel is receiving opposing reviews. Morante concluded her writing with the last very pessimistic novel *Aracoeli*. Author wrote just four novels, in every one of them she used the same methods and themes. Typical components of her writing style are the subject of the last chapter.

key words:

Elsa Morante, *Menzogna e sortilegio*, *L'isola di Arturo*, *La Storia*, *Aracoeli*, author's style

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Bio-bibliografický medailon	9
2.1 Dětství	9
2.2 Válka	10
2.3 Poválečné období	10
2.4 Padesátá léta až polovina let šedesátých – období životních zvrátů.....	11
2.5 Polovina šedesátých let – změna životního postoje.....	13
2.6 Léta sedmdesátá – komplikovaný úspěch La Storia.....	14
2.7 Podzim života – Aracoeli	14
3. Menzogna e sortilegio	17
3.1 Úvod	17
3.2 Žánr	18
3.3 Děj	19
3.4 Postavy	21
3.4.1 Elisa.....	22
3.4.2 Alessandra, Damiano, Rosaria	23
3.4.3. Francesco, Anna, Eduardo.....	23
3.5 Prostředí.....	23
3.6 Vypravěč	24
3.7 Realita vs. Fikce	25
4. L'isola di Arturo.....	26
4. 1 Úvod.....	26
4. 2 Postavy a děj.....	27
4. 2. 1 Arturo	27
4. 2. 2 Wilhelm Gerace.....	28
4. 2. 3 Nunziata.....	29
4. 2. 4 Vztah Artura a Nunziaty.....	29

4.3	Vypravěč	30
4.4	Žánr a styl.....	32
4.5	Téma.....	33
4.5.1	Homosexualita.....	33
4.5.2	Náboženství.....	34
4.6	Struktura	35
5.	La Storia	36
5.1	Kritika.....	36
5.2	Žánr a styl.....	36
5.3	Děj	37
5.4	Postavy	39
5.4.1	Ida.....	39
5.4.2	Useppe.....	40
5.4.3	David Segre a Nino	41
5.5	Struktura	42
5.6	Vyprávěč	42
5.7	Jazyk.....	43
5.8	Vliv.....	44
5.9.	Shrnutí	44
6.	Aracoeli	46
6.1	Děj	46
6.2	Vypravěč Manuel	47
6.3	Aracoeli	50
6.4	Struktura	51
6.5	Témata	52
6.5.1	Tělesnost.....	52
6.6	Jazyk.....	53

6.7 Poslední román	54
7. Prvky autorského stylu	56
7. 1 Autobiografie v díle - „Alibi“	56
7. 2 Témata	57
7. 2. 1 Rodina	57
7. 2. 2 Láska a žárlivost	58
7. 2. 3 Šílenství	59
7. 3 Postavy	59
7. 4 Tvůrčí postup	61
8. Závěr	63
Seznam použité literatury	64
Riassunto	66
Shrnutí	69
Summary	70

1. Úvod

Elsa Morantová byla jednou z nejvýznamnějších italských spisovatelek dvacátého století. Do literárního světa vtrhla svým debutovým románem *Menzogna e sortilegio* a vzbudila pozdvižení. Málokdo tehdy věděl, že se na scéně objevil mimořádný vypravěčský talent.

Každým dalším románem překvapovala literární svět. Nenapsala jich mnoho, pouze čtyři – *Menzogna e sortilegio*, *L'isola di Arturo*, *La Storia* a *Aracoeli*. Romány vydávala i v rozmezí deseti let a celou dobu, během které na příběhu pracovala, jím i žila.

Všechny autorčiny romány jsou velmi odlišné. Tvořila je s velkým časovým odstupem, během kterého se i ona měnila. Při psaní se nechala volně inspirovat svým vlastním životem a prostředím, ve kterém se aktuálně nacházela. V každém románu je tak uložen kus autorčina života. Krom zmiňovaných románů vydala také několik povídkových a básnických sbírek. K politické a společenské situaci se vyjadřovala novinovými články a eseji.

Dlouhá léta žila ve stínu slavného manžela Alberta Moravii. Morantová měla několik inspiračních vzorců, především ze starší literatury, z Moraviova stylu si však nevzala nic. O to více bylo srovnání s manželem absurdnější a pro autorku bolestivější. Jejich styly se diametrálně odlišovaly. Morantová byla v první řadě rozenou vypravěčkou. Do kolébky dostala talent, který se nelze naučit a nutno říci, kterým Moravia neoplýval.

V mé práci se zaměřím na románovou tvorbu této autorky. Analýze podrobím všechny čtyři romány. V závěru práce pak představím konstanty jejího autorského stylu – témata, jazykové volby a charakteristické prvky – které můžeme najít v celé její tvorbě.

2. Bio-bibliografický medailon

2.1 Dětství

Elsa Morantová se narodila 18. srpna 1912 v Římě z nemanželského vztahu. Matka, Irma Poggibonsi, byla Židovka a vyučovala na základní škole. S vlastním otcem Francescem Lo Monachem nevyrostala, jejich kontakt byl omezen na jednu návštěvu měsíčně. Augusto Morante, jehož příjmení nosila Elsa celý život, byl manželem její matky a po narození si ji osvojil. Elsa měla tři sourozence – Alda, Marcella a o deset let mladší milovanou sestru Marii. Otcem všech dětí byl ženatý Lo Monaco. Augusto Morante byl impotentní a své ženě tento vztah toleroval. Jako pravý Sicilan raději přijal roli podváděného, než aby se veřejnost dozvěděla o jeho problému. Elsa dlouho považovala za vlastního otce Augusta, pravdu o svém biologickém otci se dozvěděla až v období dospívání.

Své dětství strávila v římské čtvrti Testaccio, v prostředí sociálně slabším, které si zamilovala pro jeho autentičnost a upřímnost. V roce 1922 se rodina přestěhovala do vilky ve čtvrti Monteverde Nuovo. Určitou dobu bydlela u své kmotry Marie Guerrieri Gonzaga Marainové, šlechtičny žijící v honosném sídle. V období dospívání se tak ocitla jak mezi dvěma otcovskými a mateřskými postavami, tak i mezi dvěma sociálními světy. Života v lidovém Testacciu si však Elsa vážila víc než veškerého luxusu.

„Ero ben nutrita, ben vestita, ma in mezzo a tutto questo lusso, rimpiangevo la mia casa del Testaccio.“¹

„Byla jsem dobře živěná, šacená, ale uprostřed všeho toho luxusu jsem oplakávala svůj domov v Testacciu.“

Číst a psát se naučila sama již ve čtyřech letech. Základní školu nenavštěvovala, později studovala na lyceích Visconti a Mamiani.

Velmi brzy se u ní projevil zájem o literaturu, začala psát a ilustrovat pohádky pro děti. Literární talent u Elsy objevila její matka a podporovala ji – navštěvovala s ní nakladatelství a rozesílala její texty kritikům, novinářům i spisovatelům. Elsiny povídky, básně i pohádky byly záhy publikovány v různých periodikách (např. *Corriere dei piccoli*, *Diritti della scuola*, *Cartoccino dei Piccoli* a další).

Na Filosofickou fakultu v Římě nastoupila, ale již roku 1930 ji opustila. Bylo jí pouhých osmnáct let, když se odvážně rozhodla opustit svou rodinu a odejít z univerzity.

---

¹ Bernabò, Graziella: *La fiaba estrema. Elsa Morante tra vita e scrittura*. Roma: Carocci, 2012, s. 25.

Nastaly těžké časy, kdy si vydělávala jako učitelka lekcí italštiny a latiny, psala pro druhé diplomové práce a čas od času publikovala v časopisech.

V tomto období napsala pohádku *La storia dei bimbi e delle stelle*. V té se již profilují některé základní náměty autorčiny budoucí tvorby – ženská protagonistka s křehkou duší, motiv smrti a samoty.

V roce 1936 se setkala se začínajícím spisovatelem Albertem Moraviou. Vztah to byl od začátku komplikovaný. Moravia zrovna procházel vnitřní krizí, Morantovou opustil a odjel z Itálie. Po návratu vztah obnovil a společně se usadili v Anacapri.

2.2 Válka

V roce 1941 se na přání věřící Elsy vzali v kostele v Římě. Z Anacapri se přestěhovali do podkrovního bytu ve Via Sgambati v Římě. Na počátku čtyřicátých let publikovala v nakladatelství Garzanti svou první povídkou sbírku *Il gioco segreto*, po níž v zápětí roku 1942 následovala sbírka pohádek *Le bellissime avventure di Caterì dalla trecciolina*, které doprovodila vlastními ilustracemi. V přepracované podobě vyšla sbírka pod názvem *Le straordinarie avventure di Caterina* v roce 1959. Svou ranou tvorbou získala uznání a pozornost předního italského kritika Giacoma Debenedettiho.

Moravia se roku 1943 ocitnul na seznamu osob určených k zatčení, a tak se svou ženou uprchnul do vesničky Sant'Agata v horské oblasti Ciociarie, kde žili až do května 1944. Uprostřed války v „horském exilu“ prožili nejspokojenější chvíle v manželství. Život v tomto prostředí byl inspirací pro Elsiny povídky *Il soldato siciliano* a *In peccato mortale*.

2.3 Poválečné období

Po osvobození Říma se manželé roku 1944 vrátili domů a jejich vztah se opět ocitnul v krizi. Elsa se plně oddala svému prvnímu románu *Menzogna e sortilegio*, který dokončila roku 1946. O jeho vydání v nakladatelství Einaudi se zasloužila Natalie Ginzburgová. Přestože román získal ocenění Premio Viareggio,² italská literární kritika byla v rozpacích. *Menzogna e sortilegio* je příběhem o úpadku jižanské rodiny, který je zde zobrazen skrze tři generace a vyprávěn ich-formou. Román vyšel v poválečné době, kdy se od spisovatelů očekávalo, že se vyjádří k aktuální situaci, budou ji reflektovat ve svých dílech, budou angažovaní. Ve vrcholném období neorealismu se jako zjevení objevil tento román z časů

---

² Prestižní italské literární ocenění udílené od roku 1930. Nese název po toskánském městě Viareggio.

dávno minulých, ve kterém není ani zmínka o právě prožitých tragických událostech. Autorský styl Morantové je tak již od této prvotiny mnohými označován jako přežitý a zastaralý. Uznání se jí naopak dostalo od Itala Calvina, již zmiňované Natalie Ginzburgové či Alberta Savinia.

Alberto Moravia mezitím upevnil své postavení jednoho z nejoblíbenějších italských autorů, kritiku si získal roku 1944 novelou *Agostino*, čtenáře roku 1947 románem *La Romana*. Ekonomická situace manželů se hlavně díky jeho úspěchům značně zlepšila. Mohli si dovolit přestěhovat se do luxusní lokality blízko Piazza del Popolo, do půdního apartmánu ve Via dell'Oca, který se stal centrem římské umělecké společnosti. Krom tohoto bytu využívala autorka i malé studio ve via Archimede, kde měla klid pro svou tvorbu.

Po válce se manželé seznámili s překladatelem Williemem Weaverem, díky jehož úsilí se jejich díla dostala na americký trh. Elsin román *Menzogna e sortilegio* vyšel ve Spojených státech již roku 1951 pod názvem *House of liars*.

2.4 Padesátá léta až polovina let šedesátých – období životních zvrátů

V únoru 1950 dostala nabídku vést rubriku Cronache del cinema³ v radiu Rai. Morantová zde komentovala a recenzovala italskou filmovou produkci až do listopadu roku 1951, kdy odmítla vyhovět nátlaku redakce na zmírnění své kritiky filmu *Senza bandiera* režiséra Lionella De Felice. Následně napsala článek *La censura della Rai*, který publikovala v týdeníku Il Mondo.

Po svém prvním románu se vrátila k povídkové tvorbě – pracovala na sbírce *Lo scialle andaluso*. Povídka, po které je sbírka pojmenována, vychází v časopise Botteghe oscure v roce 1953 a rozebírá niterný vztah mezi matkou a jejím synem. Toto téma bude Morantová později rozpracovávat ve svém posledním románu *Aracoeli*. Sbírka vyšla knižně roku 1963, obsahuje dvanáct povídek z let 1935 až 1951.

Přestože Morantová pobývala v Římě, centru společenského a kulturního života, odmítala chodit na literární setkání, koktejly a jiné kulturní akce. Vůči všemu, co bylo povinné a formální, pociťovala odpor. Naopak se s manželem rádi a často setkávali v obyčejných hospodách s různými umělci. Tak se seznámili s tehdy mladičkým režisérem Luchinem Viscontim, který jejich vztahu zasadil další ránu. Visconti, ač homosexuál, ženy velmi obdivoval. S Elsou ho spojilo silné citové pouto, uchvátil ho její talent i inteligence.

---

³ č. Zprávy ze světa filmu.

Svůj vztah s Visontim vepsala do básně *Avventura* vydané v časopisu *Botteghe scure* v roce 1951. Později, v roce 1958, byla *Avventura* zahrnuta do sbírky *Alibi*, která obsahuje dalších patnáct Elsiných básní. Jejich vztah trval od roku 1948 do roku 1952, kdy ho Visconti ukončil.

Na svém druhém románu *L'isola di Arturo* začala pracovat roku 1952 a dokončila ho v roce 1957. Oproti románu *Menzogna e sortilegio* je zde méně komplikovaný děj. *L'isola di Arturo* zachycuje složité citové dospívání hlavního protagonisty. Román vyšel v nakladatelství Einaudi a sklídl velké uznání z řad literárních kritiků, téhož roku vyhrál Premio Strega.⁴

V následujících letech navázala přátelství s předními osobnostmi italského kulturního života – Umbertem Sabou, Sandrem Pennou, Pierem Paolem Pasolinim a dalšími.

Manželství Moravii a Morantové bylo soubojem povah – zatímco ona toužila po citovém naplnění a chyběla jí ve vztahu vášeň, on vyžadoval respektování své samostatnosti. Bez manžela podnikla v 50. letech několik dalekých cest – do Francie, Anglie, Sovětského svazu, Číny a nakonec, roku 1959, se vydala do Spojených států amerických. Zde se setkala s třiatvacetiletým malířem Billem Morrowem. V něm našla to, co hledala – bouřlivou a vzpurnou povahu a zároveň i citlivého a laskavého partnera. Kvůli Morantové se mladý umělec dokonce přestěhoval do Říma, nastěhoval se do bytu poblíž via dell'Oca. Vztah to byl neobyčejný – spojoval je silný cit, ale zároveň si oba uchovávali svou osobní svobodu a nezávislost. Na manželství neměl prozatím ani tento románek větší dopad – v létě 1960 podnikla s Moraviou cestu do Brazílie a další rok manželé i s přítelem Pasolinim objevovali Indii. Bill se mezitím setkával s jinými dívkami i chlapci a hojně si dopřával alkoholu i různých drog. Stejně jako Visconti či Pasolini, i on preferoval chlapce. Po návratu z Indie strávila autorka několik měsíců s Billem na Ischii. Koncem roku 1961 procházelo její manželství opět velkou krizí. Moravia odjel do Afriky s milenkou Daciou Maraini. Morrow pořádal výstavy po celé Evropě, v Paříži mu ji dokonce uvedl sám Moravia, a sklízel úspěchy. V roce 1962, po návratu do New Yorku, spáchal, nejspíš po požití drog, sebevraždu pádem z mrakodrapu. Jeho smrt byla pro Elsu jednou z největších životních tragédií a uvrhla ji do existenciální krize.

„Due anni da quel 30 aprile. E io continuo a vivere come se fossi viva. [...]

Quanti anni ancora dovrò trascinare: venti, trenta? L'unico rimedio per arrivare alla

---

⁴ Nejprestižnější italská literární cena, udělována od roku 1947 za nejlepší prozaické dílo.

*fine umanamente è non essere io, ma tutti gli altri tutto il resto. Non separare. Essere tutti gli altri passati presenti futuri vivi e morti. Così posso essere anche te. [...]*⁵

Od toho 30. dubna uběhly dva roky. A já jdu dál životem, jako bych ještě žila. [...]Kolik let si tu mám ještě odbyť: dvacet, třicet? Jediná cesta, jak dojít lidsky až do konce, je nebýt sama sebou, ale kýmkoli, čímkoli jiným. Nevyčínvat. Být všemi, kteří zde byli, jsou, budou, živí i mrtví. Tak mohu být i tebou. [...]

Nastalo pro ni těžké období, Moravia se přestěhoval ze společného bytu za svou milenkou Maraini. Další cesty tak podnikla sama – do Andalusie, Mexika, Walesu. V roce 1963 jí vyšla v nakladatelství Einaudi již zmiňovaná sbírka *Lo scialle andaluso*. Téhož roku procestovala Řecko a zemřela jí matka Irma, se kterou měla velmi komplikovaný vztah. Elsa se i přes velké osobní ztráty neuzavřela do samoty a stále se setkávala s římskými přáteli. Roku 1965 se seznámila s hercem a režisérem Carlem Cecchim. Ten se stal jejím blízkým přítelem a novou oporou. Navzájem si pomáhali jak lidsky, tak i vzájemnou podporou na poli svých profesí.

2.5 Polovina šedesátých let – změna životního postoje

Po smrti Billa se změnilo autorčino duševní rozpoložení, a tím následně i její literární styl. Začala se více, do hloubky, zajímat o společenskou, historickou a kulturní problematiku své země i celého světa. Od začátku své tvorby se Elsa z velké části zabývala tématem osobních bolestí, traumat, úzkostí. Nyní se tyto pocity přesouvají z osobní roviny na širší plátno – zajímá ji celý svět. Jako doklad této přeměny lze označit esej *Pro o contro la bomba atomica* z roku 1965. Poprvé byla tato esej pojednávající o obavě z užití nukleárních zbraní přečtena v divadle Carignano v Turíně. Zaznamenala velký ohlas a následně byla otištěna v *Europa letteraria*.

Morantová své názory a postoje v této době nevyjadřovala pouze perem, osobně se angažovala např. v tzv. „caso Braibanti“. Spisovatel Aldo Braibanti byl zatčen roku 1967 a obviněn ze zločinu „plagio“⁶. Umělec měl ovlivnit a přesvědčit dva mladíky, aby s ním navázali citový a homosexuální vztah. Absurdita případu vyvolala velký ohlas u předních italských intelektuálů a na podporu Braibantiho vznikl otevřený dopis, který krom autorky

---

⁵ Bernabò, Graziella: *La fiaba estrema. Elsa Morante tra vita e scrittura*. Roma: Carocci, 2012, s. 153.

⁶ Zločinu plagio se dopustí ten, který si podrobí druhou osobou, omezí její osobnost a uvede ji do stavu naprosté poddanosti.

podepsal Alberto Moravia, Pier Paolo Pasolini, Carlo Levi a mnoho další. Přes odpor umělecké obce byl roku 1968 Braibanti odsouzen na devět let nepodmíněně.

V roce 1968 vydala opět u Einaudiho jedinečnou sbírku básní a písní *Il mondo salvato dai ragazzini*. Písně sama označila přízviskem lidové. V této sbírce se již Morantová neskrývá za alter ega, jak tomu bylo v předcházejících dílech, zde vystupuje sama za sebe a odhaluje tak čtenáři svá životní úskalí a bolestné ztráty. Nechává nás nahlédnout do své duše, ztrápené nejen osobními dramaty, ale i obavami o budoucí vývoj společnosti a světa. V některých básních užívá prvku parodie a ironie. Sbíрка je rozdělena do tří částí: *Addio*, *Commedia chimica* a *Canzoni popolari*. Nejen úvodní báseň *Addio* je inspirována Billem Morrowem, s jeho osobou je spojena celá sbírka.

2.6 Léta sedmdesátá – komplikovaný úspěch *La Storia*

Od roku 1971 pracovala na svém třetím románu *La Storia*. Dílo dokončila v roce 1973 a následující rok jej vydala v edici Gli Struzzi u Einaudiho, na přání autorky v nízkonákladové paperbackové úpravě. *La Storia* byla nadšeně přijata čtenáři, díky jejich zájmu Einaudi vzápětí zvýšil náklad na šest set padesát tisíc kopií. Literární kritika však takové nadšení nesdílela. *La Storia*, podobně jako autorčiny ostatní romány, obdržela mnohé protichůdné recenze. Dílo opět vybočovalo z aktuálních literárních trendů. Zpracovala, s odstupem a zcela nově, téma druhé světové války. Negativní ohlas obdržela kniha především ze strany levicových kritiků, kterým se nelíbilo její ztvárnění této doby.

Čtenářský úspěch nevyvážil Elsinu zklamání kritickými polemikami. Nejen literární kritici, ale i řada kolegů reagovala, mnohdy ze závisti, na její dílo negativně. Přítel Morantové, Carlo Cecchi vzpomíná, že právě nyní začala a postupně se prohlubovala Elsina nenávratná deziluze nad světem.

Silně prožívala tragická sedmdesátá léta v Itálii – anni di piombo.⁷

2.7 Podzim života – *Aracoeli*

Na podzim roku 1975 zahájila práce na svém dalším románu *Superman*, který ale nikdy nedokončila. Zachovalo se pouze dvacet dva stran a mezi nimi čtyři různé začátky příběhu. V témže roce začala pracovat na svém posledním románu *Aracoeli*. Některé náměty

---

⁷ Anni di piombo (č. Olovená léta) trvaly od sedmdesátých let do počátku let osmdesátých. Toto období bylo naplněno teroristickými útoky ze stran extrémní levice i pravice na civilisty.

ze *Supermana* do něj zpracovala. Během psaní *Aracoeli*, které trvalo dlouhých šest let, jí otřáslly dvě tragédie. První byla násilná smrt dlouholetého přítele Piera Paola Pasoliniho. Přestože kvůli tvůrčím rozepřím, souvisejícím s jeho kritikou románu *La Storia*, spolu přestali komunikovat, pro Morantovou to byl jeden ze zásadních mužů jejího života. Druhá tragédie nebyla osobní, byla to tragédie země – únos a vražda ministerského předsedy Alda Mora.⁸

„Elsa dice che con Moro finì tutto per lei. La Storia fu smentina. Non avrebbe mai creduto che gli italiani potessero fare questo – i tedeschi sì.“⁹

„Elsa říká, že s Morem pro ni vše skončilo. Odporovalo to dějinám. Nikdy nevěřila, že by tohle mohli spáchat Italové – Němci, to ano.“

Životní radost jí v těchto nelehkých dobách přinesla práce na *Aracoeli* a setkávání s mladými přáteli – Carlem Cecchim, Goffredem Fofim, Gianfrancem Bettinim a dalšími. Začínajícím umělcům pomáhala prosadit se v literárním světě a často je hostila ve svém bytě ve via dell'Oca.

Roku 1980 si Morantová po pádu zlomila stehenní kost. Zlomenina se v jejím věku špatně léčila a do konce života nebyla schopna chůze. Román *Aracoeli*, který jí ubral mnoho sil, dokončila a roku 1982 jej vydává.

„[...]tutt'a un tratto «Aracoeli», che ho scritto immobile al mio tavolo per anni e anni, senza mai uscire, mi ha fatto invecchiare: d'un solo colpo sono diventata vecchia.“¹⁰

„[...]Náhle ze mě Aracoeli, který jsem psala u mého stolu bez možnosti pohybu po mnoho let, udělal stařenu: rázem jsem zestárla.“

Morantová přivedla kritiky opět do údivu. *La Storia* a *Aracoeli* jako by byly romány dvou autorů. První jmenovaný zaujal čtenáře svou čtivostí, přístupným jazykem i tématem, které jim bylo blízké a známé. Naopak v *Aracoeli* pracovala autorka opačně – obsah, struktura i jazyk nejsou čtenáři snadno dostupné, jedná se o náročnější četbu.

Zlomenina nohy jí nejen znemožnila pohyb, ale doprovázely ji i silné bolesti. Se svým stavem se nemohla vyrovnat, a tak se 6. dubna 1983 pokusila o sebevraždu. Svůj život chtěla opravdu ukončit – pustila si plyn a spolýkala tři druhy léků, přesto ji včas našla a zachránila

---

⁸ Premiér a předseda křesťanské demokracie (DC) byl v březnu 1978 unesen příslušníky levicové teroristické organizace Rudé brigády, kteří ho zabili po padesáti pěti dnech věznění, když státní orgány nepřistoupily na jejich podmínky.

⁹ Bernabò, Graziella: *La fiaba estrema. Elsa Morante tra vita e scrittura*. Roma: Carocci, 2012, s. 231.

¹⁰ Bernabò, Graziella: *La fiaba estrema. Elsa Morante tra vita e scrittura*. Roma: Carocci, 2012, s. 277.

její hospodyně a věrná přítelkyně Lucia Mansiová. Zbytek života strávila upoutána na lůžko na klinice San Giacomo, hojně navštěvována svými přáteli a rodinou – např. Albertem Moraviou, sestrou Marii či synovcem Danielem. Zprvu věřila, že se zotaví a bude znovu chodit. Ve chvíli, kdy si uvědomila, že se tak nestane, se uzavřela do sebe a téměř nemluvila. V roce 1984 získala za svůj román *Aracoeli* svou poslední literární cenu Prix Médicis étranger.¹¹ Ve věku 73 let zemřela v Římě 25. listopadu 1985 na infarkt.

Posmrtně vyšel roku 2002 soubor povídek *Racconti dimenticati*, které pro Einaudiho připravili Irene Babboniová a Carlo Cecchi. Zachovány jsou i dopisy – jak autorkou psané, tak jí adresované. Jejich knižní vydání pod názvem *L'Amata* uspořádal její synovec Daniel Morante. Sbíрка vyšla roku 2012 v nakladatelství Einaudi.

---

¹¹ Francouzská literární cena udělovaná od roku 1958 za romány, povídky a povídkové sbírky.

3. *Menzogna e sortilegio*

„Volevo mettere nel romanzo tutto quello che allora mi tormentava , tutta la mia vita, che era una giovane vita, ma una vita intimamente drammatica. Volevo anche che il romanzo contenesse tutto ciò che era stata la sostanza del romanzo dell'Ottocento: i parenti poveri e quelli ricchi, le orfanelle, le prostitute dal cuore generoso...“¹²

3.1 Úvod

Román *Menzogna e sortilegio* vznikl, stejně jako všechny následující romány Elsy Morantové, na stránkách sešitů. Originál rukopisu jejího debutu je dnes uložen v Biblioteca nazionale centrale di Roma. Skládá se ze čtyřiceti sešitů, které kromě vlastního textu obsahují různé ilustrace včetně autoportrétů. Z tohoto zdroje se dozvídáme, že první dvě části – *La vita di mia nonna* a *Francesco Iorio* – vznikaly v letech 1941 až 1942. Svou práci přerušila v září roku 1943, kdy musela s Moraviou uprchnout z Říma. Rozepsaný román schovala u přítele Carla Ludovica Bragaglii. Morantová na románu dále pracovala od návratu do Říma v květnu 1944 do roku 1947. Nalézt vhodný název díla byl pro autorku oříšek, mezi zamýšlenými tituly byly *Amori crudeli*, *Diamante e Rubino*, *La crudeltà*, *I cugini*, *Finzione e prodigio* a desítky dalších.

Román vyšel v roce 1948 v nakladatelství Einaudi v Turíně díky Natalii Ginzburgové, která zde pracovala.

„Nel '48, credo nell'inverno, mi arrivò una lettera di Elsa Morante. Mi diceva che aveva appena finito un romanzo e mi chiedeva se me lo poteva mandare.[...] Lessi *Menzogna e sortilegio* in un fiato e lo amai immensamente. Però non so dire se ne capii chiaramente, allora, l'importanza e la grandezza.“¹³

„V roce 1948 v zimě, myslím, mi přišel dopis od Elsy Morantové. Sdělovala mi, že zrovna dokončila román a požádala mě, zda mi ho může zaslat. [...] Román *Menzogna e sortilegio* jsem přečetla jedním dechem a nesmírně jsem si ho zamilovala. Nemohu ale tvrdit, že jsem tehdy chápala jeho důležitost a velikost.“

V témže roce se s Aldem Palazzeschim podělila v kategorii narativní literatury o Premio Viareggio. Román, do získání tohoto ocenění, stál spíše na okraji pozornosti literární kritiky i čtenářů. Udělení ceny spustilo lavinu komentářů k tomuto dílu, nutno říci, že mnoho jich bylo negativních. Kritika jí často vytýká obsáhlost románu.

---

¹² Intervista ad Elsa di Michel David in «Le Monde», 13 aprile 1968. č. „Chtěl jsem vepsat do románu vše, co mě tehdy mučilo, celý svůj život, což byl život mladý, ale niterně dramatický. Také jsem chtěla, aby román obsahoval vše, co bylo náplní románů devatenáctého století: chudé i bohaté příbuzné, sirotky, prostitutky s velkým srdcem...“ Dostupné z:

http://www.internetculturale.it/opencms/opencms/it/pagine/mostre/pagina_979.html [2014-01-03].

¹³ Fofi, Goffredo; Sofri, Adriano: *Festa per Elsa*. Palermo: Sellerio editore, s.26

„*Difficile spiegarci; e dar consigli è una preta oziosità. Ma se quelle quattro prime intere parti (quattro su sei, dico), si fossero mantenute più funzionali, e ciascuna di esse più stretta!*“¹⁴

„*Je obtížné vyjádřit se; a dávat zde rady je naprostá zbytečnost. Ale kdyby tak první čtyři celé části (čtyři z šesti, říkám) byly vedeny účelněji a každá z nich byla užší!*“

3.2 Žánr

Své dílo označila sama Morantová za typ románu devatenáctého století („*romanzo ottocentesco*“), zároveň se nechávala inspirovat romány staršího data:

„*Del resto io ho avuto in mente nel «formare» il mio romanzo tre compiute invenzioni, la «Chautreuse de Parme» di Stendhal, l'«Orlando Furioso» dell'Ariosto e il «Don Chisciotte» di Cervantes.*“¹⁵

„*Navíc, když jsem vytvářela svůj román, měla jsem v hlavě tři inspirace, Kartouzu Parmskou od Stendhala, Ariostova Zuřivého Rolanda a Dona Quijota od Cervantese.*“

Přes tuto zjevnou inspiraci se jedná o román moderní, dokonce s určitými postmodernistickými prvky. Morantová dokázala zachovat patinu románových příběhů devatenáctého století, ale přistoupila k nim zcela novým způsobem. Její dílo vyniká svou komplexností, a přestože se pohybuje v několika narativních rovinách, příběh drží pohromadě. Morantová byla bezesporu přirozený vypravěčský talent, ale zároveň dokázala racionálně udržovat konstrukci takto rozsáhlého příběhu.

Enrico Falqui považoval román za monstrózní směsici stylů s nádechem melodramatu („[...] *un enorme mostruoso pastiche* [...] *il tono da autentico melodramma.*“¹⁶). Je pravda, že román v sobě skrývá mnoho žánrů a stylů – pohádku, román v poesii, historický, barokní, romantický, postromatický nebo sociální román a další. Morantová kombinuje žánry tak, jak se o to předtím nikdo nepokusil. Dělá to ale zcela účelně a hlavně mistrovsky. I tón melodramatu, o kterém Falqui mluví, zde nalezneme – část s prstenem, který Eduardo dá

---

¹⁴ De Robertis, Giuseppe: *I sortilegi di Elsa*. In *Tempo*, 1948. Dostupné z:

http://193.206.215.10/morante/periodici/mes_giornali/TEMPO-4800001.html [2014-01-12].

¹⁵ Livi Augusto: *Esistenzialismo e "spirou" nella notte del Premio Viareggio*. In *Il Nuovo Corriere*. N. 191, Firenze, 1974. Dostupné z: http://193.206.215.10/morante/periodici/mes_giornali/N_CORRIERE00001.html. [2014-02-04].

¹⁶ Monelli, Paolo: *Elsa Morante*. In *Successo*, 1962, s. 120. Dostupné z:

http://193.206.215.10/morante/popup/SUCCESSO_196200001.html [2014-03-15].

Anně, poté Rosalii a nakonec ho na smrtelné posteli získá zpět Anna – je přítomný, ale rozhodně neurčuje tón celého románu.

Román přivedl italské kritiky do nesnází, v recenzích se často zcela rozcházeli. Morantové přisuzovali mnoho inspiračních vzorů (např. Jane Austenová, Charlotte Brontëová, Marcel Proust, Fjodor Michailovič Dostojevskij, Herman Melville, Aldo Palazzeschi, Alain-René Lesage, Pierre de Marivaux a další), nedošlo jim, že před očima vidí zrod velké spisovatelky, která disponuje novým originálním autorským stylem.

Morantová cítila, že její milovaný žánr – tradiční román – je v agónii. Chtěla vytvořit poslední román tohoto typu a tím „zabít“ celý žánr. Vzorem jí byl Ariosto, který takto „zabil“ rytířský epos (*poema cavalleresco*). Zároveň bylo její prvotní intencí, aby tento román byl jejím prvním a jediným, což se nestalo, ale mnohokrát označila, oproti názorům tehdejší kritiky, toto dílo za své nejlepší.

3.3 Děj

Osmnáctiletá Elisa žije zavřená ve svém pokoji v domě nedávno zesnulé adoptivní matky Rosarie. Do Říma se s ní přestěhovala po náhlé smrti obou rodičů. Společnost jí dělají hrdinové románů, přízraky mrtvých a kočky. Stává se zapisovatelkou historie svých předků, kteří jí své osudy našeptávají.

Zprvu se čtenář seznámí s osudem Elisiny babičky Cesiry. Pocházela z nepřilíš majetné rodiny, která jí přesto dokázala zajistit vzdělání. Živila se jako učitelka, později vychovatelka v bohaté rodině. Toužila dostat se do vyšší společnosti, využila tak první příležitosti, která se jí naskytla. Teodor Massio byl starší šlechtic, kterého Cesirina krása okouzila a vzal si ji za ženu. Až po sňatku mladá nevěsta zjistila, že ji Teodor oklamal. Své jmění prohýřil a kvůli neurozené chudé novomanželce ho mocné příbuzenstvo zavrhlo. Z nešťastného manželství se narodila jediná dcera Anna. Zatímco Teodoro si dítě zamiloval, pro Cesiru znamenala Anna jen další přítěž.

Z Anny vyrostla krásná, chladná a hrdá dívka. Již v dětství romanticky snila o svém bratranci Eduardovi, kterého díky otci jedenkrát zahlédla. Bratranec žil v paláci se svou milující matkou Concettou, která z něj vychovala sobeckého ješitného manipulátora. Jednoho dne se skutečně na trhu Eduardo s Annou setkali a zalíbení bylo oboustranné. Po několik měsíců žila Anna svůj sen, přestože ji bratranec neustále tyranizoval a zneužíval její naprosté

oddanosti. Po vleklé nemoci, během které Annu po několik měsíců neviděl, z něho veškerý cit vůči ní vyprchal.

V této chvíli přichází na scénu student Francesco, který se Eduardovi představí jako baron, ale ve skutečnosti pochází z venkovské zemědělské rodiny. Jde do paláce hledat svého biologického otce Nicola De Monaca, aby od něho získal prostředky na studium. Jak se od Eduarda dovídá, jeho otec je již mrtev. Mezi mladíky vznikne pevné přátelství. V této době je Francesco zasnoubený s prostitutkou Rosarií, kterou chce od jejího řemesla zachránit. Eduardo rozehrává hru plnou lží – sám s ní Francesca podvádí a poté mu v anonymním dopisu prozradí, že je mu milá nevěrná. Následně dovede přítele k Anně, který se do ní podle plánu ihned zamiluje.

Eduardo se nakazí tuberkulózou a ve spěchu bez vysvětlení opouští město. Oběti jeho lží se po krátké době vezmou. Anna si bere Francesca, aby zachránila sebe a matku před bídou. Historie se opakuje, z nešťastného manželství se narodí další dcera – vypravěčka Elisa. Ani jeden z rodičů nemá pro toto dítě místo ve svém srdci. Anna nenávidí Francesca i celý svět a on stále čeká, až mu jeho lásku bude žena opětovat. Elisa chodí s otcem na dlouhé procházky, při jedné potkají Rosarii, nyní již zámožnou prostitutku, která nikdy nepřestala Francesca milovat. Opět se z nich stávají milenci, přestože pro něj její láska nic neznamena.

Zlom v jejich monotónním životě nastává ve chvíli, kdy se Anna dozví, že Eduardo zemřel. Odvážá se jít do paláce, aby zjistila, co se stalo. Teta Concetta se po synově smrti pomátla a myslí si, že Eduardo stále ještě žije. Anna začne psát fiktivní dopisy od Eduarda adresované jí jako své snoubence a chodí je Concettě ukazovat. Ženy, pro které byl Eduardo těžkým žítím, ožívají nad četbou dopisů.

Anna se postupně odpoutává od reálného světa, sama začíná věřit, že dopisy, které sama tvoří, jí našeptává Eduardo. Svému muži sdělí, že má milence. Eduardo je pro ni tím skutečnějším, čím více na něj Francesco žárlí. Její pomatenost vrcholí, chce se zbavit svého těla, protože to je jedinou překážkou mezi ní a milencem. Francesco umírá během vlakového neštěstí. V tu chvíli si Anna uvědomí, že zemřel jediný člověk, který ji skutečně miloval a sama onemocní. Za pár dní umírá.

Elisa, která zůstala s matkou do posledních chvil, sama vyčerpáním málem zemře. Rosaria, pro kterou je Elisa to jediné, co zbylo po milovaném Francescovi, se jí ujímá a odjíždí spolu do Říma.

Po odvyprávění tragického příběhu rodiny potkáváme Elisou opět opuštěnou ve svém pokoji, kde jí dělá společnost pouze milovaný kocour Alvaro, jemuž v závěru románu věnuje báseň.

3.4 Postavy

Morantová přistupuje ke svým postavám velmi zodpovědně, každá má svou minulost i budoucnost. Autorka je nedokáže „zneužít“ jen pro platnou přítomnost, která slouží ústřední linii románu. Její vypravěčský cit ji nutí seznámit čtenáře s každou postavou co nejobširněji.

Hrdinové jsou plni citu a vášně. Silné emoce ženou děj kupředu. Román vypráví příběh neopětované lásky – milenecké i rodičovské. Rosaria je plně oddaná Francescovi, ten ji odmítá, protože slepě miluje svou chladnou ženu Annu. Ta mu lásku opětuje nenávisť, sama je ovládaná citem, který hraničí s posedlostí, vůči svému bratranci. Eduardo uzavírá řetězec nešťastných citů tím, že dokáže milovat pouze sám sebe. Další obětí vlastního citu je hrdinka Elisa, která nade vše miluje svou matku. Anna k dceři necítí nic, vnímá ji pouze jako další nepříjemnost ve svém nešťastném životě. Na druhou stranu je tu Alessandra, prostá venkovanka, která obětuje veškerý majetek pro milovaného syna Francesca. Ten ji využívá a stydí se za ni.

Jakoby hrdinové románu žili ve snu, lapeni ve světě fantazie, a něco jim bránilo skutečně žít. Jejich gesta jsou plná teatrálnosti. Reagují přehnaně, expresivně, jakoby stáli na jevišti a byli otroci svých přisouzených rolí.

Postavy představuje vypravěčka již v úvodní kapitole, kde je stručně charakterizuje pro čtenáře.

1. *La prima è Anna, la mia madre vera, la quale, per certi suoi caratteri e per altri motivi che si vedranno, potrebbe chiamarsi « La notte ».*
  2. *La seconda è Rosaria, la mia madre adottiva, ch'io potrei chiamare « Il girno »*
  3. *Il terzo è « Il butterato », il cui volto, non fosser le cicatrici che lo deturpano, par quasi un oscuro riflesso del mio.*
  4. *Il quarto è « Il cugino », vero colpevole, e, potrei dire, inventore di tutta la nostra vicenda¹⁷*
-
1. *První je Anna, moje pravá matka, kterou pro některé její vlastnosti a z jiných důvodů můžeme nazvat Nocí.*
  2. *Druhá je Rosaria, moje adoptivní matka, kterou bych chtěla nazvat Dnem.*

---

¹⁷ Morante, Elsa: *Menzogna e sortilegio*. Torino: Einaudi, 1975, s. 28.

3. *Třetí je Zjizvený, jehož tvář, nebýt jizev, které ji hyzdí, je téměř jako temný odraz té mé.*
4. *Čtvrtý je Bratranec, skutečný viník a mohla bych říci příčina všech našich osudů.*

3.4.1 Elisa

Její život de facto skončil ve dvanácti letech, kdy jí zemřeli oba rodiče. Do té doby citlivě prožívala události, které se děly kolem ní a o kterých nám v románu vypráví.

Poté, co odjela s Rosarií do Říma se uzavřela ve svém pokoji. Přestože adoptivní matku milovala, nedokázala se začlenit do společnosti, která Rosarii obklopovala. Dala přednost životu v ústraní, ve svém smyšleném světě. Společnost jí dělají jen kočky. Další společníci jsou fiktivní – hrdinové románů a postavy z minulosti. Lež, jak říká v úvodní části, je jejím dědictvím po rodičích – sami ji vytvářeli nebo je jiní klamali. Elisa žije ve smyšleném světě, který určují fiktivní postavy – někdy přátelé, jindy tyrani. K reálnému světu nemá žádný vztah.

„Il presente le sembra un remoto passato.“¹⁸

„Přítomnost se jí jeví jako vzdálená minulost.“

Její rodiče ji nemilovali, od narození je obklopena lidmi, kteří se nesnáší. První člověk, který jí projeví náklonnost, je až Rosaria. Celé dětství se musela chovat spíše jako dospělá, aby si získala respekt matky, o který tak stála. Opatrovala Annu, starala se o ni – jejich role se obrátily. Bratrance nazývá příčinou jejich osudů, protože veškerá láska, kterou v sobě Anna měla, patřila jen jemu. V závěru románu už Anna svůj odpor vůči dceři ani neskrývá.

„Vedi quanto son bella. E sono amata. E ti odio.“¹⁹

„Podívej, jak jsem krásná. A jsem milovaná. A tebe nenávidím.“

Elisa sama sebe nazývá čarodějnicí či jeptiškou. Prožité kruté dětství určilo její povahu, kterou už nezmění. Jejím dědictvím je kromě lži i osamělost a neschopnost zařadit se do společnosti a žít šťastně. Historie rodiny se tak neustále opakuje.

---

¹⁸ Sgorlon, Carlo: *Invita alla lettura di Elsa Morante*. Milano: Mursia, 1972, s. 46.

¹⁹ Morante, Elsa: *Menzogna e sortilegio*. Torino: Einaudi, 1975, s. 610.

3.4.2 Alessandra, Damiano, Rosaria

Morantová měla vždy slabost pro prostý lid a venkovský život. Postavy Alessandro, Damiano a Rosaria svou čistotou a upřímností symbolizují protipól ústřední trojice Anna, Francesco, Eduardo. Alessandra a Damiano jsou venkované, kteří dokáží být šťastní bez titulů a žít v souladu s přírodou. Poklidný a zajištěný život jim skončí kvůli Francescovým ambicím. Rosaria svou veselou povahou rozbíjí šed', ve které žijí hlavní hrdinové. Paradoxně má prostitutka Rosaria nejčistší duši v románu. Je otevřená, upřímná, laskavá, hašteřivá i popudlivá, ale nehraje hry, ani to neumí.

3.4.3. Francesco, Anna, Eduardo

Prokletím těchto postav je narcismus. Francisco si nedokáže vážít lásky rodičů, stydí se za ně a opouští je, protože pro něj nejsou dost dobří. Vrhá se do náručí nenávislné ženy, kterou miluje pro její krásu a urozenost.

Z Anny je bez Eduarda bezcitný člověk. Ve chvíli, kdy ji opustí, začne všechny plně nenávidět – matku, později svého muže i dceru Elisú. Když zjistí, že je Eduardo po smrti, už jí nic na tomto světě nedrží. Vrcholem románu jsou fiktivní dopisy od Eduarda a Annino postupné a nezvratné bláznovství.

Eduardo je pro všechny postavy objektem touhy a lásky, jejich idolem. Ostatní po lásce touží, ale není jim opětována, což je příčinou jejich neštěstí. Eduarda tak nepřemůže láska, ale nemoc. I on se tak zařadí po bok ostatních postav s nešťastným osudem a dožívá v agónii.

3.5 Prostředí

Děj se odehrává v městě na jihu Itálie, nejspíše na Sicílii na konci devatenáctého a počátku dvacátého století. V příběhu je zmínka o železnici či telegrafu, což nám pomáhá určit dobu. Autorka nikdy nejmenuje konkrétní místa či časové údaje. Znalost reálií je však pro čtenáře irelevantní. Svět, který autorka stvořila, je uzavřený vůči reálné historické době, v níž se odehrává. Na počátku vyprávění jakoby stálo „*C'era una volta...*“ (č. Bylo nebylo...). Prostor a čas pozbývají na důležitosti, stejně jako je tomu v pohádkách nebo v mýtech. Pozornost je upřena na vyprávění o životě jedné jižanské rodiny. Jejich příběh by se mohl odehrávat v jakémkoli období dějin; lidské touhy a vášně se v průběhu času nemění.

Město je feudálně rozděleno na dvě vrstvy – na bohatou elitu a ty druhé. Hybnou silou příběhu je napětí mezi těmito vrstvami. Neštěstí hrdinů Anny a Francesca tkví v tom, že nedokáží přijmout své postavení. Již v dětství jim bylo vštěpováno, že svým původem patří do lepší společnosti. Když Francesco přijíždí do města, představuje se jako baron, přestože na tento titul nemá nárok. Damianem, který ho láskyplně vychoval, téměř opovrhne. Vysnil si ideál muže ve svém biologickém otci Nicolu Monacovi, který je ve skutečnosti mazaným zlodějem. Anna patří ze strany otce mezi šlechtu, ta ji ale nepřijímá a se svou matkou žije na pokraji chudoby.

Základem jejich životního utrpení je to, že stojí na pomezí dvou společenských vrstev a chtějí být někým, kým nejsou. Neuznávají svět podřízených, ale k vrchnosti nikdy patřit nebudou.

Vypravěčka sice kritizuje společnost, ve které je člověk otrokem, ale na druhou stranu je i okouzlena tímto zkostnatělým světem, ve kterém každý ví, kde je jeho místo a jak se má chovat. Morantová byla velmi svérázná žena, která se nelehce začleňovala do společnosti. Mohla tak částečně toužit po světě, kde by bylo její postavení dané a nemusela by tak činit nelehká rozhodnutí, jak naložit se svým životem. Ve světě jejího románu je člověk nesvobodný a rozhodování za něj přebírá společnost.

Zároveň autorku okouzluje samotné lži, které určují osudy všech generací této rodiny.

3.6 Vypravěč

Celým románem čtenáře provází dívka Elisa, která mu vypráví příběh své rodiny. Autorka zvolila ich-formu vyprávění, v průběhu románu se však pozice vypravěčky mění. V úvodní kapitole vypráví Elisa, osmnáctiletá dívka, v přítomném čase o své aktuální situaci a vysvětluje čtenáři důvody, pro které se rozhodla sepsat rodinnou historii. V následující části vypráví o událostech, které se staly ještě před jejím narozením, popř. které si jako malá ještě nemohla zapamatovat. V této části působí Elisa jako vševědoucí vypravěč, kterému své příběhy našeptávají přízraky mrtvých hrdinů. A v poslední části, od strany 434, se Elisa opět stává hrdinkou románu, a tedy vnitřní vypravěčkou. Dovyprávěla do období, které už jako dítě sama vnímala a může tedy čerpat ze svých vlastních vzpomínek. Přesto ale v některých pasážích ještě přeskakuje do pozice vševědoucí vypravěčky. Jedná se o příhody, na kterých sama neparticipovala, ale zároveň o ně nechce čtenáře ochudit – například smrt svého otce vidíme skrze postavu jeho kolegy Giuseppe Restiva.

Vypravěčka je pozorná ke čtenáři, upozorňuje ho na důležité události, oslovuje ho a naznačuje mu dopředu, kdy se s danou postavou ještě setkáme a kterou už v románu čtenář neuvidí. Tato upozornění, budující osobní pouto se čtenářem, jsou přítomná převážně na začátku a konci kapitol.

„*Così passava l'adolescenza di Francesco. Ma salutiamola adesso, e ritorniamo al principio di questa quarta parte della nostra storia [...]*”²⁰

“*Tak dospíval Francesco. Nyní se s ním ale rozlučme a vraťme se na začátek této čtvrté části našeho příběhu.[...]*”

Román začíná a končí ve stejné časové rovině – v přítomnosti Elisy. Vyprávěný příběh její rodiny je olemován tímto rámcem. Hrdinka vypráví o událostech chronologicky – zprvu představuje životní příběh babičky, poté matky. Do této posloupné linky vkládá části retrospektivní či anticipační, které jsou většinou spojeny s její tendencí dovyprávět osud postav (viz 3.4 Postavy).

3.7 Realita vs. Fikce

Morantová se nechává volně inspirovat svým životem. Ve svém prvním románu se silně opírá o svět, který je jí blízký, který zná. V románu, stejně jako v životě Morantové, se objevují dvě mateřské – Anna, Rosaria – a dvě otcovské – Damiano, Nicolo – figury. Vztahy milenecké i rodičovské jsou v *Menzogna e sortilegio* vše, jen ne jednoduché. Sama Morantová měla nevyjasněný a složitý vztah s matkou. Elisina touha po matčině uznání a lásce je tak pravděpodobně jednou z reflexí autorčina vlastního citového komplexu.

Zásadně autobiografická je postava Elisy, se kterou autorku spojuje nejen jméno. Skrze hlavní hrdinku nahlížíme do duchovního světa autorky. Přestože Elisa vypráví o světě plném lží, nelze si nevšimnout, že je tímto světem zároveň i okouzlena. Morante milovala velké románové příběhy. Prostřednictvím dívenky vkládá do románu své názory, záliby i vášně. Příkladem za všechny může být kocour Alvaro. Kočky byly jejími věrnými druhy a jedna z nich se přímo takto jmenovala. Světem, který Morantová zná, se tak nechává inspirovat – někdy více, někdy méně. Ráda fabuluje zcela smyšlené příběhy. Sebe, své nitro, však vkládá do románu vždy. Součástí jejího stylu je osobní participace na díle.

---

²⁰ Morante, Elsa: *Menzogna e sortilegio*. Torino: Einaudi, 1975, s. 371.

4. *L'isola di Arturo*

4.1 Úvod

V roce 1957, tedy téměř deset let po debutovém románu *Menzogna e sortilegio*, vydala Morantová opět u Einaudiho svůj druhý román *L'isola di Arturo*. Téhož roku za něj získala Premio Strega. Kritiky byly v tomto případě velmi kladné. Francouzský spisovatel Dominique Fernandez nešetřil obdivem:

„[...]le plus beau liver, sans doute, de la littérature italienne contemporaine.“²¹

„[...] bez pochyby nejkrásnější kniha současné italské literatury.“

Původním záměrem autorky bylo vytvořit dva romány pod společným názvem *Due amori impossibili*. První z nich, *L'isola di Arturo*, autorka realizovala. Druhý, *Nerina*, měl být příběhem černošské dívenky, dcery horníka, která touží stát se tanečnicí a při plnění tohoto snu náhle umírá. Nakonec se Morantová rozhodla soustředit pouze na první zmiňovaný román a cyklus *Due amori impossibili* zrušila. V povídce *Donna Amalia* ve sbírce *Lo scialle andaluso* se objevují některé motivy z původně zamýšleného románu *Nerina*.

L'isola di Arturo sdílí s předcházejícím románem *Menzogna e sortilegio* některá témata – narcismus, osamělost, neopětovanou lásku – ale v mnoha ohledech je to román diametrálně odlišný. Hlavně prostředí, které hraje v obou románech důležitou roli, se mění. Přesouváme se z města, ve kterém člověka drtí společenská pravidla, na ostrov. Zde může člověk žít podle přírodních zákonů. Ostrov Procida, kde se příběh odehrává, je pro hlavního hrdinu rájem, ve kterém zná každý kámen. Moře chrání ostrov před okolním světem, ve kterém vládne lež a přetvářka. Dominanty ostrova jsou vězení „Terra Murata“ a „Casa dei guaglioni“ – Arturův domov.

Vyprávěný příběh se odehrává zhruba od roku 1936 do roku 1938, stejně jako u autorčina debutu tu však doba nehraje významnou roli. Pouze v závěru románu se hrdina dozvídá, že se blíží velká válka a rozhodne se jí zúčastnit. Do té doby nemá nejmenší tušení, co se odehrává za hranicemi ostrova.

---

²¹ Ravello, Donatella: *Scrittura e follia nei romanzi di Elsa Morante*. Venezia: Marsilio Editori, 1980, s. 73.

4. 2 Postavy a děj

4. 2. 1 Arturo

Otec Artura nikdy neoslovuje jménem, říká mu „*moro*“, protože má chlapec tmavé oči, pleť i vlasy. Arturova matka zemřela při porodu, a tak chlapec vyrůstá pouze se svým otcem. Wilhelm Gerace je ale více na cestách než na ostrově, a tak je Arturo vychováván pomocníkem v domácnosti Silvestrem a krměn kozím mlékem. Od narození je veden k samostatnosti. Rodina žije v paláci, který Wilhelmovi odkázal Romeo l'Amalfitano. Tento nepřítel žen si ke stáří Wilhelma velmi zamiloval a trávil s ním poslední dny života. Z vděčnosti, za tyto společně strávené chvíle, mu odkázal veškerý svůj majetek. V tomto obrovském, ale zpustlém obydlí zůstal Arturo brzy sám. Silvestro odešel z ostrova a chlapec se stal svým vlastním pánem.

Arturo žije pouze podle přírodních zákonů – ví jak se chová moře, kdy nastává příliv či odliv, z oblohy dokáže vyčíst denní dobu a svůj život přizpůsobuje ročním obdobím. Do školy nechodí, učí se doma z knih jen to, co ho zajímá. V tomto světě mu byla v dětství společníci fenka Immacolatela. Po její smrti zůstává na Procidě většinou sám.

Otec se na ostrov pravidelně vrací, ale zdrží se vždy jen na několik dní až týdnů a opět se vydává na cesty. Pro Artura je otec dokonalost sama, chlapcovým snem je vyplout s ním za dobrodružstvím.

Jednoho dne přijede Wilhelm s novou ženou z Neapole. Nunziata je napůl ještě dítě, je jí pouhých šestnáct let a je poprvé mimo domov. Otec ani po svatbě nehodlá své návyky měnit, a tak brzy ostrov opouští a nechává novomanželku v synově společnosti. V tomto období se z dítěte stává mladý muž. Arturo se mění jak psychicky, tak fyzicky. Roste tak rychle, že během pár měsíců jsou si s macechou na výšku rovni. I jeho hlas se mění „[...]né più da soprano (come la mia di prima), né, ancora da tenore (come la mia di dopo)[...]“.²² Jeho dřívější klid je pryč, sám svým emocím nerozumí a neumí je ovládat. Ostrov se mu stává malým.

„E dopo aver tanto sospirato di arrivare a una maggiore età, quasi rimpiangevo le mie età di prima : che cosa mi mancava, allora? niente. Avevo voglia di mangiare: e mangiavo. Avevo voglia di bere: e bevevo. Desideravo divertirmi: e me ne andavo sulla Torpediniera della Antille. E l'isola, per me che cos'era, finora? un paese d'avventure,

---

²² Morante, Elsa: *L'isola di Arturo*. Torino: Einaudi, 1975, s. 266.

č. „není ani do sopránu (jak byl dříve), ale zatím ani do tenoru (jak bude později)“

un giardino beato! ora, invece, essa mi appariva una magione streata e voluttosa, nella quale non trovavo da saziarmi, come lo sciagurato re Mida.“²³

Potom, co jsem tak toužil být starší, teď téměř oplakávám dřívější léta: co mi tehdy chybělo? nic. Chtěl jsem se najíst: a najedl jsem se. Chtěl jsem se napít: a napil jsem se. Chtěl jsem se bavit: a šel jsem na Torpediniera della Antille. Čím mi byl dosud ostrov? Zemí plnou dobrodružství, rajskou zahradou! teď mi naopak připadá, že je to zakletý smyslný příbytek, ve kterém nenacházím uspokojení jako ten nešťastník král Midas.“

Na ostrově nemá žádné přátele, se kterými by se podělil o své pocity. Poprvé v životě zakusí pocit osamělosti. Doufá, že se otec brzy vrátí a vše se změní. Wilhelm skutečně přijíždí, ale o Artura nejeví zájem. Na stejném parníku s ním přijíždí i trestanci. Jeden z nich, jak si chlapec všimne, se s otcem zná. Arturovi neunikne, že se otec změnil – zhubnul, posmutněl, nemá zájem o žádnou společnost a všechny přehlíží. Jednoho dne se chlapec rozhodne otce sledovat, aby zjistil jaké tajemství skrývá. Wilhelm jde k věznici, kde pod okny trestanců zazpívá tesknou píseň, jako odpověď se ozve pouze „*Vattene, parodia!*“²⁴. Artur tomu zvolání zatím nerozumí.

O několik dní později se v jejich domě objeví vězeň Tonino Stella, kterého Arturo zahlédl při příjezdu parníku. Tonino začne Wilhelma před chlapcem urážet. Vypráví mu o otcově životě mimo tento ostrov a opět opakuje, že jeho otec je pro něj parodie, fraška! Když dorazí otec, Stelly se zastává a na Artura se naopak oboří. Nakonec i přes synovy prosby Wilhelm ve společnosti Stelly odjíždí a rodinu nechává na ostrově.

Po následující hádce s macechou Arturo opouští svůj rodný dům a skryje se v jeskyni. Náhle, jako *deus ex machina*, se zde zjevuje jeho „kojná“ Silvestro, se kterým Arturo následujícího dne odplouvá. Od Silvestra se dozvídá, že ve světě vypukla válka, a tak se rozhodne bojovat jako dobrovolník v armádě. Čas dětství je nenávratně pryč a Arturo se po hlavě vrhá do nesmyslného světa dospělých.

4. 2. 2 Wilhelm Gerace

Arturo si otce idealizuje. Od dětství k němu vzhlíží a nekriticky ho obdivuje. Wilhelm působí sebevědomě, k synovi i manželce se chová hrubě až násilně. Nunzietu od jejího příjezdu ponižuje a Artura většinou přehlíží, případně si z něho dělá poskoka. Vztah Artura

---

²³ Morante, Elsa: *L'isola di Arturo*. Torino: Einaudi, 1975, s. 267.

²⁴ Morante, Elsa: *L'isola di Arturo*. Torino: Einaudi, 1975, s. 316.

k otci se v průběhu jeho dospívání mění. Najednou dokáže vidět, že jeho otec není tak báječný a má svá tajemství. Postupně jeho láska vůči otci slábne až se změní v pouhý soucit.

4. 2. 3 Nunziata

Šestnáctiletá dívka přijíždí na ostrov z Neapole. Byla vychována v početné rodině podle tehdejších tradic a náboženských pravidel. Není ani hezká, ani ošklivá, ale pro Artura se časem stane nejkrásnějším stvořením na světě. Nejdůležitější je pro ni zákon boží, podle kterého se ve všem řídí. Svého muže poslouchá a nikdy ho neopustí, přestože z něho má strach. Artura miluje, ale tato láska v ní vzbuzuje hrůzu z možného hříchu.

Nejen na Arturovi čtenář pozoruje životní proměnu, i Nunziata na ostrově dospívá. Na rozdíl od chlapce však ví, jaký je úděl dívky a co od života čekat. Kdyby nebylo Artura, citový chaos dospívání, by ji minul. Její proměna v ženu je dovršena narozením dítěte. Nunziata je výborná matka – laskavá a schopná obětovat vše pro své dítě. Při pohledu na její vztah s novorozencem si Arturo naplno uvědomí, jak mu vlastní matka chybí, a že je na světě sám.

„Però, non mi sembrava giusto che, mentre io non avevo una madre, lei, invece, avesse un figlio.“²⁵

„Nezdálo se mi ale správné, že zatímco já neměl matku, aby ona naproti tomu měla syna.“

4. 2. 4 Vztah Artura a Nunziaty

Arturo tráví čas sám, ale pocit osamělosti nezná. S příjezdem macechy končí jeho poklidný život. Hrdina nikdy nepoznal ani svou matku, Nunziata je tedy první žena, se kterou se blíže seznámí. Ženské chování i uvažování jsou pro něj záhadou. Zprvu macechu, za podpory svého otce, ponižuje a uráží. Dělá si legraci z jejího strachu spát sama, nechápe její neapolskou povahu a zvyky. Arturo není zvyklý dělit se o vzácnou přítomnost svého otce. Macechu bere jako vetřelce, který jeho vztah s otcem narušuje. Nunziata k němu od příjezdu cítí náklonnost. Neustále se snaží sblížit se s ním, vychází mu ve všem vstříc.

Chybu udělá, když Arturovi naznačí, že budou jako matka a syn. Věkový rozdíl mezi nimi jsou pouhé dva roky, a tak chlapec bere tuto nabídku jako hrubou urážku. Jejich setkání jsou omezena na společné večere, jinak tráví Arturo dále svůj čas toulkami po ostrově. Zlom

---

²⁵ Morante, Elsa: *L'isola di Arturo*. Torino: Einaudi, 1975, s. 235.

v jejich vztahu nastává při macešině porodu. Chlapec je přesvědčen, že mu Nunziata zemře stejně jako jeho matka. Uvědomí si, že mu na ní velmi záleží. Po porodu, který Nunziata bez komplikací zvládne, ovládne Artura nová žárlivost, tentokrát vůči nevlastnímu bratrovi. Carmilo Arturo je krásné blondřaté dítě, které všichni obdivují. Macecha se projeví jako výtečná a oddaná matka, která se od svého dítěte nehne na krok. Nevlastní syn se cítí jako „*corpo invisibile*“. Ze zoufalství se rozhodne sehrát pokus o sebevraždu, a tím získat zpět její pozornost, o kterou předtím nestál. Jeho pokus se mu málem stane osudným, když špatně odhadne účinnost prášku na spaní. Probouzí se po mnoha hodinách a léčba zabere další týden. Účel však tato divadlo splnilo – Nunziata se od něho nehne na krok, modlí se a trpí.

Po svém uzdravení chlapec nečekaně macechu políbí. Toto „*bacio fatale*“ navždy změní jejich vztah. Nunziata je silně věřící a takovýto vztah chápe jako smrtelný hřích. Od nevlastního syna se drží dál, i jejich společné večere tak končí. Arturo si najde milenkou Assuntinu, se kterou se pravidelně vídá. V Nunziatě se rodí chaos, žárlí na jeho milenkou, ale zároveň ví, že sama s ním být nemůže. Manželství vnímá jako svátost, která končí smrtí jednoho z manželů. Rozvod pro ni nepřipadá v úvahu. Nechápe tak Arturovu otázku, zda svého muže miluje. Manželská láska pro ni nehraje žádnou roli.

Poté, co otec odjede s milencem z ostrova, jí Arturo řekne, že ji miluje a znovu se pokusí ji získat. Při boji plném lásky i hrůzy, který spolu svedou, jí Arturo zraní – strhne ji náušnici. Nunziata ho stále odmítá, a tak Arturo navždy opouští svůj domov. Silvestra pošle pro své věci se vzkazem pro macechu, že Arturo již na ostrově není. Na památku mu Nunziata posílá náušnici jako symbol lásky, kterou k němu cítí, ale která nemůže být nikdy naplněna.

4. 3 Vypravěč

Příběh vypráví sám hrdina s časovým odstupem několika let. Nevíme jistě, z jaké doby či jakého prostředí vypráví o svém dětství. Na svůj ostrov vzpomíná s láskou a vzhledem k časovému odstupu i s nostalgií. Možná nebylo vše tak idylické, jak nám to hrdina popisuje, ve svých vzpomínkách však vidí ostrov jako ráj na zemi. Ostatně i Morantová označila ostrov Procida za nejkrásnější na světě.

Autorka chtěla zachytit duševní vývoj chlapce. Vhodně tak zvolila vnitřního vypravěče, který v ich-formě dokáže osvětlit své činy, emoce a touhy. Původním plánem autorky bylo konkretizovat Artura-vypravěče. Hrdina měl svůj příběh vyprávět z pozice vězně v africkém zajateckém táboře, čímž by autorka ještě podtrhla kontrast idylického dětství na

ostrově a krutého světa dospělých. Od tohoto nápadu nakonec ustoupila. O Arturovi-vypravěči tedy víme s jistotou jen to, že se na ostrov už nikdy nepodíval a nesetkal se nikdy více ani s otcem, ani s macechou. Doufá, že mladší bratr Carmine Arturo, kterému po jeho odjezdu začala macecha říkat Arturo, zde prožívá dětství tak šťastně, jako kdysi on to své. Ostrov tak stále patří Arturovi.

„Essa, però, non usava più chiamarlo Carmine, lo chiamava a preferenza col suo secondo nome di Arturo. E per me, io sono contento che sull'isola vi sia un altro Arturo, biondino, che a quest'ora, forse, corre libero e beato per le spiagge...“²⁶

„Už mu ale neříká Carmine, raději používá jeho druhé jméno Arturo. A já jsem spokojený, že na ostrově je jiný Arturo, blondáček, který možná právě teď svobodně a šťastně pobíhá po plážích...“

Vypravěč tu a tam odbočí od příběhu a komentuje tehdejší události ze své současnosti.

„Adesso, tutti questi fatti mi sembrano così ridicoli, che non riesco nemmeno a tenermi serio mentre li racconto, quasi narrasi delle barzellete favolose, e non delle realtà.“²⁷

„Dnes mi tyhle věci přijdou tak směšné, že ani nemůžu udržet vážnou tvář, když je vyprávím, jako bych vykládal žertovné pohádky a nikoli skutečné události.“

Během vyprávění příběhu se autor často čtenáři připomíná výrazy typu *„come ho detto“²⁸, non ignoravo, si capisce²⁹, l'ho detto che³⁰, rivedo allora nella memoria³¹.*

Morantová zvolila téměř stejný vypravěčský model jako v předcházejícím románu *Menzogna e sortilegio*. Vypravěčka Elisa také evokovala vzpomínky na své dětství s odstupem několika let. V debutovém románu vytvořila autorka úvod, ve kterém vysvětlila kdo, z jaké doby a z jakého prostředí bude příběh vyprávět. Čtenář znal důvody tohoto vyprávění a příběh skončil opět v přítomnosti vypravěčky. Oproti tomu, o starší verzi Artura nevíme takřka nic, Morantová se rozhodla skrýt ho za vyprávění o jeho dětství. Na konci příběhu říká Arturo Silvestrovi, že mu musí vzít z domu všechny jeho zápisky, protože, jak dodává, je spisovatelem. Možná se jím tedy skutečně stal a tento příběh je autobiografickým románem dospělého Artura.

---

²⁶ Morante, Elsa: *L'isola di Arturo*. Torino: Einaudi, 1975, s. 377.

²⁷ Ibid, s. 238.

²⁸ Ibid., s. 275.

²⁹ Ibid, s. 263.

³⁰ Ibid, s. 266.

³¹ Ibid, s. 143.

4. 4 Žánr a styl

Román má nejblíže k žánru bildungsroman. Ústředním tématem je dospívání hlavního hrdiny. Na počátku příběhu je Arturo dítětem, které je nadšené krásami ostrova. Jako dítě dokáže ocenit zázraky přírody a žije zcela bezstarostně. Příjezd Nunziaty urychlí proces jeho dospívání. Svět se komplikuje, zajímají ho jiné věci, začíná přemýšlet, co udělat se svým životem. Opustit ostrov se mu ještě nedávno zdálo nesmyslné, proč by opouštěl ráj na zemi? Dospívání s sebou přináší řadu trápení a úzkosti. Jediným řešením, jak se oprostít od těchto útrap, je pro něj opustit domov.

Hlavně na počátku příběhu, kde autorka popisuje Arturovo němé souznění s přírodou, zaznívají lyrické tóny. Ve chvíli, kdy se překlene první polovina románu, se tempo vyprávění mění. S blížícím se koncem příběhu nabývají události na dramatičností.

První polovina románu je spíše popisná a příběh se odehrává v intervalu několika dní. Děj není dramatický, vypravěč se zaměřuje na popis citového rozložení hrdiny. Druhá polovina knihy je plná událostí a děj se odehrává v horizontu několika měsíců. Bezstarostné dětství, kdy čas plyne pomalu, je pryč. Nastává období velkých změn, které si žádají změnu vypravěčského tempa.

Morantová se zaměřuje na Arturův vnitřní život, na jeho pocity, názory a emoce. Snaží se co nejvěrněji vystihnout psychologii dospívajícího chlapce. A daří se jí to na výbornou. Román je sice naplněn Arturovými dobrodružstvími a fantazií, ale zároveň je velmi realistický.

Žánry pohádka a mýtus jsou zde také částečně zastoupeny. Pohádkový tón lze pozorovat na počátku příběhu – ve vyprávění o dětském světě, o dobrodružstvích s věrnou fenkou v idylické krajině. Mýtický opar má Arturovo dětství, které připomíná dětství Dia. I Zeus vyrůstal bez matky a místo lidského mléka se mu dostávalo mléko od kozy. Artur si zmytizoval i svého otce. Představoval si ho jako bájného hrdinu, který opouští rodný ostrov, aby se vydal na nebezpečné a dobrodružné výpravy.

Pro syna byl otec bohem, který je věčně krásný a silný. Wilhelm Geroce podtrhoval tento dojem mezi Procidany svým atypickým vzezřením – měl světlé vlasy a byl nordicky krásný. V závěru příběhu si Arturo konečně uvědomil, že se nespletl jen v jeho povahových vlastnostech, ale že i fyzicky se otec již Bohům nepodobá. Jeho obličej už zdobily jemné vrásky, ve vlasech se objevily šediny. V tomto prozření mu pomohla Nunziata, která viděla svého muže bez příkras takového, jaký je.

„ – *Eh, molto bello...Mica voglio dire che sia brutto, no! Così, così... Poi è vecchio.*

- *Vecchio!!*
- *E come, non è vecchio? Sai quanti anni tiene? – (contò sulle dita), trentacinque finiti, è entrato nei trentasei. „*³²
- „ – *No, moc pěkný... Vůbec neříkám, že je ošklivý, to ne! Ujde to... A pak, je starý.*
- *Starý!!*
- *A jakže, není starý? Víš kolik mu je? – (počítá na prstech), třicet pět už mu bylo, bude mu třicet šest. “*

4. 5 Téma

4. 5. 1 Homosexualita

Morantová poprvé v rámci svých románů zmiňuje téma homosexuality. Ve svém životě se přátelila s několika homosexuály, a tak vzhledem k tomu, že Morantová projektuje do knih svůj vlastní život, není toto téma u ní překvapivé.

O Wilhelmově sexuální orientaci se dozvídáme postupně, v náznacích. V první řadě je to jeho zvláštní vztah s Romeem l'Amalfitanem, se kterým sdílel misogynní názory. Když Wilhelm poprvé po svatbě odjíždí z ostrova a u Nunziaty uvidí slzy, ohromě ho to rozčílí a nechá tak nahlédnout do svého nitra.

*„Farai benissimo, sposa, a non tenere mai sentimento, per me. Io non so che farmene, del sentimento delle femmine. Non lo voglio, io, l'amore vostro. “*³³

„Uděláš nejlépe, ženo, když ke mně nebudeš chovat žádné city. Nevím, co bych měl s ženskými city dělat. Netoužím po té vaší lásce. “

Po těchto náznacích dojde k odhalení jeho tajemství při rozhovoru Artura s Toninem Stellou, kterého Wilhelm bezmezně miluje. Stella jeho otcem opovrhne, ale protože ho potřebuje, rozhodne se s ním z ostrova odjet. Z nevědomosti jeho syna si dělá legraci. Touží mu říct vše, co o Wilhelmovi ví, a tím Artura ponížít a zničit. Začíná tak, že zdůrazňuje, že on je normální.

*„Mi piacciono le donne, E BASTA! “*³⁴

„Líbí se mi ženy, NIC VÍC!

³² Morante, Elsa: *L'isola di Arturo*. Torino: Einaudi, 1975, s. 356.

³³ Ibid., s. 141.

³⁴ Ibid., s. 332.

Přestože mu Stella také pouze naznačuje pravdu o otcově orientaci, chlapec si vše domyslí. Morantová v Arturově reakci výborně vystihla jeho přirozenou povahu. Tím, že hrdina žije v souladu s přírodou a je vychováván bez náboženských či společenských zákonů, není šokován faktem, že jeho otec preferuje muže. Arturo je zděšen, ale jinou skutečností. Nedokáže pochopit, že jeho otec, kterého vnímal jako symbol mužské síly a hrdosti, se dokáže před tímto lotrem ponižovat. Wilhelm daroval Toninovi předměty, které předtím sdílel se synem – dalekohled, pušku, hodinky. Tyto věci byly jenom jejich, pro Artura symbolizovaly intimní pouto mezi jím a otcem.

Wilhelm je schopen dát Toninovi vše, dokonce ho i uplatit, jen aby si na krátkou chvíli koupil jeho společnost. Arturo svého otce nepoznává, v tuto chvíli si uvědomuje, že o něm nic neví a jeho osobnost si pouze vysnil. Nešokuje ho jeho homosexualita, ale silné city, které chová k tomuto ničemovi. Ke svému synovi i manželce byl vždy chladný, odtažitý a jejich náklonnost pro něj nic neznamovala.

Svou hořkost vůči otci shrne v dopise na rozloučenou, který mu zanechá.

“[...] E sbagli pure se credi che io abbia invidia dei tuoi amici. Da ragazzino, forse era vero che li invidiavo, ma ormai ho conosciuto che sono dei mostri delinquenti e dei fetenti orribili. E spero che una volta o l'altra, là nelle città dove ti trovi con loro, uno di loro ti uccida. Perché io ti odio. E preferirei essere nato senza padre. [...]”³⁵

“[...]A taky se pleteš v tom, že žárlím na tvé přátele. Když jsem byl chlapcem, tak jsem na ně možná žárlil, ale teď jsem poznal, že jsou to zločinecká monstra a ohavní ničemové. A doufám, že dříve či později, tě v těch městech, kde s nimi pobýváš, jeden z nich zabije. Protože já tě nenávidím. A raději bych se narodil bez otce. [...]”

4. 5. 2 Náboženství

Bigotní katolicismus smíchaný s pohanskými pověrami zde představuje Nunziata. Mladá Neapolka je hodná a prostá dívka. Tradiční katolickou výchovou, běžnou v dané době, ztratila možnost svobodně se rozhodovat. Ona a Arturo jsou dva protipóly, a přesto mezi nimi vznikne silné citové pouto. Arturo nikdy nepoznal, co je to rodinná pospolitost a láska. Nunziata byla naopak ochuzena o volnost a lehkou mysl, kterou oplývá chlapec. Morantová náboženství hlavní hrdinky nekritizuje. Zobrazuje dva různé přístupy k životu a jeho

---

³⁵ Morante, Elsa: *L'isola di Arturo*. Torino: Einaudi, 1975, s. 346.

hodnotám. Nunziata si získává čtenáři sympatie svou prostotou, ale i neoblomnou vírou, která určuje, co je správné a co je špatné.

Morantová byla věřící, své manželství s Moraviou i z tohoto důvodu nechtěla nikdy ukončit. Sňatek uzavřeli v kostele a tak pro Morantovou znamenal závazek do konce života. Bigotní katoličkou Morantová rozhodně nebyla, ale i díky této kladné postavě Nunziaty můžeme usoudit, že světem řídicím se jasným řádem, pod ochranou svatých a plným tradic, byla okouzlena. Sama v sobě však pevnou víru nenašla. Dokladem je například její nezdařený pokus o sebevraždu.

4. 6 Struktura

Román je rozčleněn do osmi kapitol – *Re e stella del cielo*, *Un pomeriggio d'inverno*, *Vita in famiglia*, *Regina delle donne*, *Tragedie*, *Il bacio fatale*, *La Terra murata* a *Addio*. Názvy kromě dvou výjimek odkazují na důležité situace v příběhu. Pouze kapitoly začínající na *Re* a *Regina*, tedy král a královna, se liší a označují Artura a Nunziatu. Každá kapitola je dále rozdělena na množství podkapitol. Struktura románu tak plně koresponduje s předcházejí knihou *Menzogna e sortilegio*.

5. *La Storia*

5. 1 Kritika

Ve svém následujícím románu *La Storia* se Morantová konečně vyjádřila k politické a společenské situaci své země. Italská literární kritika autorce vždy vyčítala, že její romány jsou zastaralé, neutilitární či neaktuální.

Náklad knihy v paperbackovém vydání dosáhl díky obrovskému zájmu čtenářů krátce po prvním vydání šesti set tisíc kopií. Čtenářské publikum bylo nadšeno, kritika byla jako obvykle v případě Morantové zaskočena. Hlavně z řad levice obdržela autorka velmi negativní recenze – „*Morantová byla obviňována z populismu, levného patetismu, z toho, že spekuluje s utrpením, prodává zoufalství a propaguje pesimismus.*“³⁶ Vyčítali jí opožděný naturalismus i přežitý neorealismus; román byl označován za literární konzum.

*„Si ritorna alle ultradatate istituzioni del romanzo naturalista: narratore onnisciente che parla dall'alto di una sua buona cultura e agiata condizione sociale, personaggi poveri e inferiori da tutti i punti di vista, fatti apposta per strappare calde lacrime.“*³⁷

„Vrací se k přežití formě naturalistického románu: vševědoucí vypravěč, který mluví svrchu z pozice zajištěného vzdělance; ze všech úhlů pohledu chudé a podřízené postavy, vytvořené za účelem ždímání emocí.“

5. 2 Žánr a styl

S neorealismem román sdílí některé prvky – davové scény, zájem o detaily, konkrétní prostředí. Způsob vyprávění a žánr však s tímto proudem nekorespondují. Podobně můžeme uvažovat o naturalismu. Některé scény jsou naturalistické – např. mučení Ninovy milenky, smrt Giuseppa Druhého – ale jde pouze o epizodní záběry širokého románového plátna. Tento způsob zobrazení příběhu rozhodně nepřevažuje. Naturalistickým románem *La Storia* není.

Někteří kritici považují knihu za nejlepší historický román dvacátého století a přirovnávají ji k Manzoniho Snoubencům. Na druhou stranu doba, ve které román vznikl, je pouhých několik desítek let vzdálena od popisované skutečnosti. Je otázkou, zda období druhé světové války se již tehdy dalo považovat za látku historického románu, a hlavně Morante popisuje události, které sama zažila. Právě autobiografické prvky jsou zásadně v rozporu s tímto žánrem.

---

³⁶ Obstová, Zora: *Ženská próza v italské moderní literatuře*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008, s. 88.

³⁷ Ravello, Donatella: *Scrittura e follia nei romanzi di Elsa Morante*. Venezia: Marsilio Editori, 1980, s. 109.

Objevují se zde i lyrické pasáže, jakoby vystřižené z přecházejícího románu *L'isola d'Arturo*. Patří sem Useppovi vycházky s Bellou, na kterých objevuje přírodu jako své útočiště. Useppe, na rozdíl od dospělých, ji dokáže plně vnímat a ztratit se v ní.

Považovat román za jednolitý žánrový útvar nemá smysl. Jako v předchozí tvorbě, i zde Morantová proplétá několik poetik – neorealismus, realismus, naturalismus, historický i autobiografický román, kronikářský i reportážní styl.

5.3 Děj

Rozsáhlý román je rozčleněn na kapitoly dle válečných roků – příběh začíná rokem 1941 a končí v roce 1947. Na začátku každé kapitoly je věnován prostor popisu válečných, společenských a politických událostí ve světě. Svět románové fikce a lidské dějiny si tak v každé kapitole podávají ruce.

La Storia vypráví příběh Římanky Idy v období druhé světové války. Hlavní protagonisté, jak už z italského dvojnásobného názvu³⁸ vyplývá, jsou zde dva – hlavní hrdinka a historie sama.

Morantová nám v úvodu představí celý dosavadní Idin život – její dětství, život rodičů, manželství s Alfíem, narození prvního syna Nina. Dostaneme se tak až k okamžiku jejího života, od kterého se bude příběh dále rozvíjet. Díky tomu, že čtenář zná historii hrdinky, dokáže lépe pochopit její bojácnou osobnost.

Ida je z matčiny strany Židovka a učí na základní škole. Její muž Alfio již zemřel, a tak zůstala na výchovu syna Nina sama. Celý život ji provází pocit zranitelnosti, neustále se něčeho obává. S příchodem války si uvědomuje, že jako poloviční Židovka může skončit špatně a je ještě ostražitější.

V lednu 1941 potká ve své čtvrti San Lorenzo podnapilého německého vojáka. Její strach v něm naopak vzbudí touhu, která vyvrcholí ve znásilnění. Ida je tak vystrašená, že se nezmůže na odpor a na celý incident chce zapomenout. Za několik týdnů však zjistí, že tento čin zanechal následky – čeká dítě. Ani na chvíli nepřemýšlí, jak se ho zbavit. Začne se zakrývat volným oblečením, aby nikdo na nic nepřišel.

Doba války si vybírá svou daň, získat potraviny je stále těžší, a tak Ida neustále pracuje. O tom, co se skutečně děje, se dozvídá v židovské čtvrti. Během války pocítuje více

---

³⁸ Výraz *la storia* lze přeložit jako příběh i jako historie.

svůj handicap – židovství. Ghetto ji stále silněji přitahuje, chodí tam na nákupy i poslouchat nejnovější zprávy.

Když nastane čas porodu, pomůže jí židovská porodní bába Ezechiel, kterou tam poznala. Nino si matčina těhotenství nevšimne, celkově se o ni příliš nezajímá. Když spatří novorozence u nich doma, ihned si uvědomí, že matka své těhotenství skrývala. Ida mu nic neřekne a Nino se neptá. Nezajímá ho, kdo je otcem, svého bratra si okamžitě zamiluje. Chlapce Ida pojmenuje Giuseppe, ale když začne malý mluvit, dokáže vyslovit jen Useppe a začnou mu tak říkat všichni.

První měsíce života chlapce tají, vyrůstá sám, v izolaci domu. Jediný, kdo mu občas dělá společnost, je pes Blitz, bratr Nino a matka; nikdo jiný o jeho existenci neví. Časem se zpráva o dítěti v jejich domě rozšíří, ale lidé mají jiné starosti než pátrat po tom, kdo je otcem, a proč ho před všemi tajila.

Po narození druhého syna se v Idě naplno probudí ochránářský mateřský cit. Situace v Římě se stává kritickou, všeho je nedostatek. Ida myslí jen na to, jak nakrmit svého chlapce, na sebe nemyslí. Nino odchází bojovat k partyzánům. Činžovní dům, ve kterém rodina bydlí, je během bombardování zničen, v jeho troskách umírá jejich pes Blitz. S chlapcem najdou útočiště ve čtvrti Pietralata, v budově, která slouží jako noclehárna pro další Římány, kteří přišli o střechu nad hlavou. Pro Useppu je tato „haluzna“ domovem, spolunocležníky považuje za rodinu – velmi se sblíží se záhadným Carlem a Giuseppem Druhým. Nino je brzy najde, v partyzánské skupině se vyšplhal vysoko a vede se mu dobře. Useppovy přátelé Carla i Giuseppa nadchne pro partyzánský boj a tak s ním odchází bojovat.

V roce 1944 se situace zlepšuje, Ida získá po zavražděném Giuseppovi Druhém dědictví a s tím, co má, si může dovolit pronajmout malý pokojíček v Testacciu. Školy jsou znovuotevřeny a Ida tak začne opět pracovat jako učitelka.

Válka je u konce, ale Nino se k rodině nevrací – z partyzána se stane pašerák – mladík se rychle zorientuje v poválečné situaci a začne z toho těžit. Ida se pokusí Useppu dát v pěti letech do školy, záhy však zjistí, že chlapec není schopen udržet pozornost, je roztržitý a trpí úzkostí. V této době si Ida poprvé všimne, že se s Useppem něco děje – z milého a šťastného válečného dítěte se stává smutný a zamyšlený chlapec.

Válka Idu nezlomila, fatální se pro ni stanou poválečné tragédie. Useppe prodělává záchvaty, jejichž intenzita se stupňuje a jeho konec se blíží. Ida se dozvídá, že její neohrožený syn Nino, o kterého se ani během partyzánského boje nebála, umírá při dopravní nehodě, když prchal s pašovaným nákladem před četníky. Ninův věrný pes Bella dokáže najít byt Idy a

stane se Useppovou oporou a přítelem v posledních měsících jeho života. Po jednom záchvatu se už Useppe neprobudí, Iduzza takovou bolest nedokáže unést – její mysl se zastře a posledních devět let, které jí zbývají, stráví v psychiatrické léčebně. Věrná Bella musí být zastřelena, když odmítá kohokoli pustit k mrtvému Useppovi a poblázněné Idě Ramundové.

5.4 Postavy

Celá Evropa byla válkou zasažena a poválečné období rychle sebralo optimismus z tváří těch, kteří přežili a těšili se na období míru a hojnosti. I proto román nekončí uzavřením míru, tím totiž tragédie této země také neskončila.

Osob, které vyšly z druhé světové války vítězně, není mnoho. Ida patří do skupiny poražených, přestože přežila. Válka lidem převrátila hodnoty; ukázala, čeho jsou schopní, a jak lehce lze zapomenout na morálku. Morantová sepsala tento román, aby zaznamenala dobu tak, jak ji sama viděla. Jejím úmyslem nebylo zachytit hrdinské skutky partyzánů, záchranu spojenci či porážku tyranů. Chtěla zachytit hlavně život obyčejných Římanů – ani hrdinů, ani zbabělců – o kterém se nebude vykládat ve škole a na které historie zapomene. Zobrazila válečný i poválečný život obyčejných Italů, který se v této době zúžil na boj o přežití, na zaopatřování základních životních potřeb.

5.4.1 Ida

Iduzza neboli Ida patří k prostým Římanům, kteří nevyčnívají svým životem ani před válkou, ani během ní. Jak již bylo řečeno, Morantová vylíčila celý její život, ale náš příběh začíná osudovým setkáním s německým vojákem Gunthrem.

Sama sebe považuje za podřadnou – jak geneticky (Židovka), tak lidsky. Snaží se nevyčnívat, zapadnout do davu a být pro okolní svět neviditelná. Částečně svou povahu zdědila po matce, která se stala jednou z prvních obětí pronásledování Židů. Nezemřela cizí rukou a přece již tehdy byl příčinou její smrti nastupující fašismus.

Její matka, Nora Almagià, byla postupně, systematicky, jako všichni Židé, přesvědčována, skrze tisk i nové vyhlášky, že se blíží zlá doba pro Židy. Její strach ji přiměl konat nelogicky a uspěchaně. Stala se z ní figurka v rukou nenávislné propagandy. Jednoho dne, z hodiny na hodinu, se rozhodla odejít do Palestiny, přeplavit se do místa, kde bude v bezpečí. Utonula téhož dne.

Pokud bychom chtěli v Idině jednání zpozorovat hrdinský skutek, můžeme za něj považovat přijetí Useppa. To, že ani na okamžik nezaváhala, zda si dítě německého vojáka

ponechá, můžeme v dané době považovat za velmi odvážné rozhodnutí. Ponechání si Useppa byla její vlastní volba – rozhodnutí svobodné mysli. Zatímco další činy, které bychom také mohli označit za odvážné, již byly řízeny mateřským citem.

Idin manžel Alfio zemřel stejně jako její rodiče ještě před válkou. Na Ninovu výchovu její mírná povaha nestačila. Velmi brzy si chlapec začal žít svým životem a matku přestal poslouchat. Useppe se v letech války stal její jedinou radostí. Z její povahy vyčteme, že bez ohledu na válku, štěstí a radost nejsou pocity Idě vlastní. Nejspokojenější by byla, kdyby nebyla nucena být součástí společnosti – kdyby žila izolovaně jen pro a se svými syny.

Po narození Useppa přebije její přirozenou povahu mateřský instinkt. Ve světě, kde vládne válka, vládne i instinkt – lidé dle jeho zákona bojují o život; vše ostatní není podstatné. Instinkt chránit syna pomohl přežít nejen Useppovi, ale i jí. Na několika stránkách líčí Morantová období největší nouze, kdy nebylo možno sehnat prakticky žádné jídlo. Kdyby byla sama, nejspíš by zemřela hladu – se svou plachou povahou a podřadným pocitem by neměla sílu prát se o své místo pod sluncem. Zatímco, když ví, že její chlapec má hlad, je schopna všeho – i zločinu.

„In quell'ultima decade di maggio, essa commise, di media, un furto al giorno. Stava sempre di guardia, come una borsaiola, pronta alla prima occasione di arraffare.“³⁹

„V posledních květnových dnech se dopouštěla v průměru jedné krádeže za den. Byla pořád ve střehu jako nějaká kapsářka, neustále připravená něčeho se zmocnit, sotva se k tomu naskytne příležitost.“⁴⁰

Sama v těchto letech téměř nejí, nestará se o sebe, stárne neúměrně rychle. Její tělo však vydrží všechny rány doby, žije z povinnosti. Ví, že pokud by zemřela, nepřežil by i Useppe. Láska k synovi je tak tou energií, která ji nutí žít.

Ida má velmi křehkou, zranitelnou duši – duši dítěte, nikdy skutečně nedospěla. Celý její život řídí neustálý strach. Počátek jejích úzkostí vidíme už v dětství, kdy nejspíše trpěla psychogenními záchvaty. Paradoxně je to však jiný cit, který Idu zničí – láska. Nad mrtvým tělem syna se nevratně zblázní.

5.4.2 Useppe

Na postavě dítěte autorka nejlépe vylíčila krutost války. Useppova nevinnost a prostá životní radost zde kontrastuje s bojem a bolestí zmítaným životem dospělých. Narozen ve

---

³⁹ Morante, Elsa: *La Storia*. Torino: Einaudi, 1974, s. 333.

⁴⁰ Morantová, Elsa: *Příběh v historii*. Praha: Odeon, 1990, s. 340.

válce, nezná jinou realitu, mnoho nepřírozených věcí tak přijímá jako samozřejmé. Užívá si pobyt v haluzně, líbí se mu nespoutanost partyzánů, díky stěhování potkává další a další zajímavé osoby – vše vnímá jako hru. I jeho dětská duše se ale zalekne a uvědomí si hrůzy války, když zahlédne na nádraží ve vagónech se tísnící Židy.

„C'era, nell'orrore sterminato del suo sguardo, anche una paura, o piuttosto uno stupore attonito; ma era uno stupore che non domandava nessuna spiegazione.“⁴¹

„Spolu s bezbřehou hrůzou byl v jeho očích i strach, nebo spíš ohromený údiv, který si však neřádal vysvětlení.“⁴²

Useppe umírá, protože do tohoto světa nepatří, nedokáže zde najít své místo. Jeho čistá nevinná duše příliš kontrastuje s prapodivnou morálkou doby. Svůj krátký život dokázal prožít naplno, brzkou smrtí se vyhne zabřednutí do lživého lidského společenství. Useppe by se postupně stal závislým na potřebě být stejný jako ostatní, a tak je pro něho smrt vykoupením.

5.4.3 David Segre a Nino

David (později Piotr) i Nino jsou chlapci jedné generace. Jejich pozice jsou naprosto odlišné a nebýt války, nejspíše by se nesetkali. Partyzánský boj a společný cíl z nich učiní přátele. Přestože se po válce jejich cesty rozejdou, jejich osud je stejný. Stanou se oběťmi následků války. Řadí se do seznamu poražených, po bok Iduzzi a Useppa. Ne náhodou nechá Morantová naplnit jejich osudy až v letech poválečných. Válka je vyústěným násilím, které charakterizuje společnost. Konec války neznamena konec lidského šílenství. Historie vždy zvítězí, převálcuje příběhy jedinců.

David je Žid, z bohaté měšťanské rodiny, který tíhne ke komunismu. Je naplněn vysokými ideály, jeho duch ale v této společnosti tíhne k přizemnosti, i když si to nechce přiznat. Bojuje v něm intelektuál, kterého nikdo nechápe a který ani nedokáže své myšlenky jasně vyjádřit. Nedokáže si přiznat, jak ho zasáhla ztráta rodiny. Podobně jako Ida je nespolečenským jedincem. Neví, jak se do tohoto světa zařadit a nezná druhá, který by mu rozuměl. Jeho rozervaná nepochopená duše najde útěchu v ireálném světě drog, který se mu stane osudným.

---

⁴¹ Morante, Elsa: *La Storia*. Torino: Einaudi, 1974, s. 248.

⁴² Morantová, Elsa: *Příběh v historii*. Praha: Odeon, 1990, s. 255.

Nino vyrostl na ulici, a přestože se Ida snažila, její výchova na něm nezanechala velké stopy. Jeho mladická energie ho vrhá do spárů fašistické propagandy, partyzánského boje a nakonec pašeráckého kšeftování. Dokáže se pro vše nadchnout a žít okamžikem. Zprvu se řídí ideály, ať už propaguje Duceho (pojmenuje svého psa Blitz), nebo proti němu bojuje. Po válce se rychle zorientuje a chopí se příležitosti zbohatnout. Už nenásleduje ideály, jen svůj vlastní prospěch. Morálka v jeho životě přestane hrát roli. Světlou stránkou Ninovi duše je láska a oddanost ke zvířatům a hlavně k bratříčkovi Useppovi.

5.5 Struktura

Tři tečky stojí v úvodu i závěru knihy, jejich funkce není pouze grafická – symbolizují, že „La Storia“ (ve významu historie) se odehrávala před naším příběhem a bude plynule pokračovat i po jeho odvyprávění. Výpustka tady značí, že příběh je pouze vsuvkou, jednou kapitolou, v kontinuálním plynutí času.

Každá kapitola je uvedena citátem, nejsou to ale tradičně slova umělců nebo útržek z básně. Morantová zvolila popěvky, ukolébavky či dětské říkanky jako kontrast vůči popisu následujících bláznivých let. Kapitulu také vždy otevírá postava, která zakončovala tu předcházející.

Román je rozdělen na devět kapitol pojmenovaných letopočtem. První kapitola s názvem 19** rekapituluje lidské dějiny od počátku dvacátého století do roku 1940. Následující kapitoly podrobně popisují události roku, podle něhož se nazývají. Poslední kapitola nese opět název 19** a shrnuje události ve světě až do roku 1967.

Po úvodním shrnutí dějin následuje v každé kapitole příběh Iduzzy, na kterém vidíme, jak události ve světě ovlivňují život prostých Římanů.

5.6 Vyprávěč

O vyprávěči víme jen to, že je to žena – promlouvá v ženském rodě. Tato žena zná historii postav i historii samotnou, je všudypřítomná a vševědoucí. Morantová měla zprvu v úmyslu odhalit vyprávěčku v závěru, jak se dočítáme v jejím původním rukopisu.

„La prima volta era d'estate, aveva i piedi nudi. La seconda volta, d'autunno, portava delle calze grosse, legate sotto i ginocchi con piccoli nastri bianco di cotone. I capelli

*bianchissimi erano ravviati, e meno ricci di un tempo. „Ida...“ la salutai. „Mi riconosci? Sono Elsa. Ti ricordi? Ci conoscemmo quando insegnavi a Via Portuense...“.*⁴³

„Poprvé to bylo v létě, byla bosá. Podruhé na podzim, měla na sobě silné punčochy, po kolena převázané tenkou páskou z bílé bavlny. Bělostné vlasy, které během let ztratily na hustotě, byly upravené. „Ido...“ pozdravila jsem ji. „Poznáváš mě? Jsem Elsa. Vzpomínáš si? Poznaly jsme se, když jsi učila ve Via Portuense...“.

Anonymita neznamena nezaujatost. Vypravěčka rozhodně není objektivní. Hlavně k postavám Idy a Useppa zaujímá až láskyplný postoj. Jejich psychologii věnuje největší prostor. Subjektivně přistupuje ke všem postavám, snaží se je polidštit. I ty negativní, například postavu Gunthera, propracuje tak, aby tohoto Němce čtenář neviděl černobíle. Když vyličí jeho minulost i budoucí osud, čtenář ho už nedokáže vnímat jako pouhého násilníka a německého válečného nepřítele.

V jejím způsobu vyprávění jako by byl přítomen mateřský tón; s laskavostí Morante přistupuje ke všem svým postavám a obzvláště k dětem a zvířatům. Děti reprezentuje samozřejmě válečné panchartek Useppe, ale také Caruli – dívka, se kterou se čtenář setká v haluzně. Caruli, sama dítě, se musí postarat o své děti. Přes svůj věk je jim zodpovědnou a láskyplnou matkou. Mateřský instinkt se v ženě probouzí v každém věku. Zároveň však v jejím chování vidíme, že ještě neopustila svět dětské nevinosti. Dalším „dítětem“ je sama protagonistka Ida, která nikdy nedospěla. Její vnímání světa je vnímání ustrašené holčičky, nikdy nedokáže přijmout chladný svět dospělých. Straní se tohoto kolektivu, do kterého se nikdy nedokáže začlenit. S dětským světem ji pojí její čistá duše. Sílu zvířecí lásky, tak důležitou pro samotnou autorku, zde představují pes Blitz a poté fenka Bella. Válka lidem pokříví morálku, i mnohá přátelství bývají zpřetrhána, psi věrnost však nezničí ani válka.

5.7 Jazyk

Morantová se tímto románem snažila oslovit co nejširší spektrum čtenářů a tomu musela přizpůsobit i jeho jazykové zpracování. Oproti předcházející tvorbě zvolila jazyk jasnější a jednodušší, díky čemuž je román přístupný těm, kterým je určen – lidovému publiku. Tato volba byla pro úspěch románu klíčová. Morantová podřídila vlastní autorský styl hlavnímu cíli – aby byl její román hojně čten. Nechtěla zvýšit zájem čtenářů kvůli

---

⁴³ Bernabò, Graziella: *La fiaba estrema. Elsa Morante tra vita e scrittura*. Roma: Carocci, 2012, s. 201.

materiálnímu prospěchu, její touhou bylo sdělit čtenářům skrze tento příběh své názory na lidstvo a dějiny.

Komu věnuje tuto knihu, říká autorka jasně již v úvodním citátu, který si vypůjčila od peruánského básníka Césara Valleja:

„*Por el analfabeto a quein escribo*“

„*Analfabetovi, pro něhož píšu.*“

5.8 Vliv

V textu lze vyčíst vliv dvou velkých filosofů – Barucha Spinozy a Simony Weilové. Morante byla Spinozovou obdivovatelkou, uchvátilo ji především jeho dílo *Etika*. S holandským filosofem sdílí názor, že člověk má svobodu myšlení (*libera necessitas*⁴⁴).

Filosofie Simone Weilové ovlivnila již předcházející sbírku *Mondo salvato dai ragazzini*. Morantová se ztotožnila s jejím pojetím lidství. Lidé jsou si rovni a jejich vztah by měl být založen na principu solidarity. *La Storia* vznikla jako reakce na její esej *Iliade*, kde přirovnává Trojskou válku k událostem druhé světové války. I Morantová tak pojala svůj další román jako jakýsi pokus o sepsání Iliady dnešních dní. Řecké hrdiny vystřídal oběti a vítězové druhé světové války.

Simone Weilová nevytvořila ucelený filosofický systém, její postoje prezentují hlavně *Ca-hiers*. Jsou to neuspořádané střípky myšlení, postřehy, spekulace na různá témata. Jaká je ve společnosti spravedlnost? Jak definovat řád? Jak má člověk vést svůj život? Kam směřovat? Co je zlo a dobro? To je jen několik otázek, na které se snažila nalézt odpovědi. Její myšlení nebylo založeno na složitých filosofických spekulacích a bylo tak přístupné širšímu publiku. K její popularitě přispívalo i to, že se vyjadřovala k soudobým problémům společnosti, byla aktuální.

„*Předmětem mého zkoumání není nadpřirozené, ale tento svět.*“⁴⁵

5.9. Shrnutí

Morantová tento román psala jako poselství jak svým současníkům, tak budoucím generacím. *La Storia* má mít výchovný charakter, lidé si mají uvědomit krutost války a snažit se, aby se nikdy neopakovala. Sama však třemi tečkami na začátku a konci románu naznačuje,

---

⁴⁴ č. „svoboda je svobodná nutnost.“

⁴⁵ Weilová, Simone: *Dobro, mez a rovnováha*. (Výbor ze Sešitů). Praha: Mladá fronta, 1996, s. 146.

že toto byla jen další a neposlední kapitola v naší šílené skandální historii. Druhá světová válka byla vyústěním násilí ve dvacátém století, dle teček ale nebyla pro Morantovou ničím zvláštním. Násilí je hlavním charakterem celé historie, je jejím hybatelem. Autorka jakoby nastavila lidstvu zrcadlo s nadějí, že to bude mít nějaký úspěch, přestože v něj nevěří.

6. *Aracoeli*

Na svém posledním díle pracovala Morantová od roku 1975. Přes jeho veskrze ponurý obsah jí tato tvorba přinášela velkou radost a útěchu nad vlastním životem. Román dokončila až v roce 1981, následujícího roku ho v nakladatelství Einaudi vydala.

Román *Aracoeli* psala již v době, kdy na tom nebyla po zdravotní stránce dobře. K tomu ji silně zasáhly společenské i osobní tragédie (viz 2. Bio-bibliografický medailon). Fyzicky a psychicky autorka v této době strádala. Své frustrace z tohoto období tak reflektovala v tomto díle.

Po svém vydání obdržel román pouze pár příznivých recenzí – ocenili ho například významní italští literární kritici Fraco Fortini a Goffredo Fofi. Ve Francii, kde se Morantová těšila velké přízni čtenářů i kritiků, obdržela kniha cenu Prix Médicis Étranger. V posledních letech se zvedají hlasy volající po docenění tohoto románu. Vychází příznivé studie, které zdůrazňují dříve přehlížené kvality tohoto díla.

6. 1 Děj

Hrdina Manuel, zklamaný životem, se vydává hledat své kořeny v matčině rodné zemi – Španělsku. Během cesty z Milána do vesničky či osady, jak se později ukáže, El Almendral vzpomíná na dětství. Jeho matka Aracoeli Muñoz Muñoz pocházela z Andalusie, kde se také seznámila s jeho otcem a odjela s ním do Říma. Jejich vztah byl po pět let, během kterým se narodil Manuel, nemanželský. Až po této době dostali milenci povolení ke sňatku. V prvních letech života v Římě bydlela Aracoeli sama se svým synem v chudší římské čtvrti Monte Sacro. Otec Eugenio, námořní velitel, byl kvůli své práci často a dlouho na cestách. Dětství v Tote-Taco (tak tuto čtvrt' jako malý nazýval) bylo nejkrásnějším obdobím jeho života. Cítil se milovaný a krásný, poprvé a naposledy ve svém životě. Aracoeli syna zahrnovala láskou a něžnostmi.

Poté, co se rodiče vzali, se mohli přestěhovat do rodného domu otce, do Horní čtvrti. Zde měla Aracoeli k dispozici služebnou Zairu, ke které ale od počátku chovala nevraživost. Častým hostem u nich doma byla otcova sestra Monda. Eugenio byl z velmi vážené rodiny a Aracoeli se tak snažila chovat jako dáma na úrovni. Italštinu se učila zároveň s Manuelitem, dobrým způsobem ji učila teta Monda. Aracoeli zůstala i přes toto velké úsilí pro římskou společnost burankou. Zanedlouho po přestěhování Aracoeli znovu otěhotněla. Její chování i povaha se pak změnily, už jí tak nezáleželo na názorech druhých.

Již když čekala Manuela, přála si holčičku, tentokrát si byla naprosto jistá, že se jí vytožená „niña“ narodí. Odmítala opustit dům, chtěla aby se holčička narodila do vysoké společnosti, kterou pro ni dům i čtvrt představovaly. Encarnación neboli Carina se nakonec, i přes Aracoelin odpor, podívala poprvé na svět v porodnici.

Manuelova sestra po měsíci života náhle zemřela. Aracoeli nedokázala unést dceřinu ztrátu, zprvu byla nemocná fyzicky, poté duševně. Postupně se její frustrace prohlubovala, stala se z ní nymfomanka, byla posedlá tělesnou rozkoší. S výčitkami vůči milovanému muži však také nemohla žít. Vůči synovi její chování kolísalo – posílala ho pryč a nato si s ním hrála jako za starých časů. Stále více a více se od rodiny vzdalovala. Seznámila se s „Velbloudí ženou“, jak ji pojmenoval Manuel, která jí nabídla nový život – život prostitutky. Aracoeli tuto nabídku přijala. Nechala po sobě pouze nesrozumitelný, nic nevysvětlující vzkaz a utekla z domu. V posledních dnech, které jí zbývaly, se živila jako prostitutka a žila u „Velbloudí ženy.“

Aracoeli si neustále stěžovala na bolesti hlavy, ale doktorů se vždy bála. Když na ulici omdlela, bylo již pozdě na léčbu a brzy nato zemřela. Manuela po jejím útěku přestěhovali do Piemontu k prarodičům, ze kterých měl malý chlapec panický strach. O smrti matky se dozvěděl od tety Mondy se zpožděním.

Po vypuknutí války poslali Manuela do internátní školy, jeho prarodiče při bombardování Turína zemřeli pod troskami. Chlapec na konci války utekl do Říma, aby se setkal se zbytkem své rodiny. Teta Monda se vdala a svému muži byla zbožně oddaná. Otec se přestěhoval blíže k hřbitovu, kde byla Aracoeli pohřbená. Během války dezertoval, žil sám a postupně se upíjel k smrti.

Největší štěstí Manuel prožíval v dětství s matkou ve čtvrti Monte Sacro, od té doby se jeho situace pouze zhoršovala. Během let měl sexuální zkušenost pouze se dvěma ženami a pokaždé to byla katastrofa. Manuel je homosexuál, zda to věděl vždy nebo zda to o sobě zjistit později, se čtenář nedozví. Ani u mužů však žádné štěstí neměl a tak ve čtyřiceti třech letech žije v Miláně sám. Práce v nakladatelství ho nebaví a svým zevnějškem i povahou opovrhuje.

6. 2 Vypravěč Manuel

Morantová se opět vrací k ich-formě a vnitřnímu vypravěči. Když Manuel vypráví o matčině dětství a dospívání ve Španělsku, stává se nakrátko i vševědoucím vypravěčem.

„Ai mattini feriali, ti lavavi a malapena la faccia; e i piedi alla sera (siccome di giorno andavi scalza) nel bacile comune di famiglia. Non ti accomodavi i capelli, non badavi a farti bella (del resto, non sapevi nemmeno se eri bella o brutta).“⁴⁶

„Ve všední den ráno sis sotva opláchla obličej a večer zas nohy (protože přes den jsi chodila bosá) ve škopku, kde se myla celá rodina. Nepokoušela ses o žádný účes, nesnažila ses být hezká (vždyť jsi ani nevěděla, jaká vlastně jsi).“⁴⁷

Manuel je se svým životem nespojený, nesnáší svůj zevnějšek a žádné cíle v životě nemá. Od této pouti za svými kořeny si ani nic neslibuje. Hledá znamení, symboly, které by mu ukázali, zda to bylo dobré rozhodnutí.

Manuel není silná osobnost, je to nejistý nesebevědomí muž, který na světě nikoho nemá. V době vyprávění je mu pouhých čtyřicet tři let, ale na svůj život a náš svět jakoby už rezignoval.

„E adesso, qui nell'Andalusia, come a Milano e dovunque altrove, sarebbe tardivo e demenziale aspettarsi altro che indifferenza, per me, da parte dei vivi; né io voglio altro. Anzi, sono grato ai vivi di questa indifferenza, che mi permette di passare io stesso, fra loro, come un'ombra insensibile.“⁴⁸

„Čekat, že teď, tady v Andalusii nebo předtím v Miláně a vlastně kdekoliv se mi od lidí dostane něčeho jiného než lhostejnosti, by bylo pošetilé a dementní, ostatně já si taky nic než lhostejnost ani neřádám. Naopak, jsem za ni vděčný, protože na druhé straně mi umožňuje, abych se mezi lidmi pohyboval jako necitelný stín.“⁴⁹

Ve svém vyprávění vzpomíná například na Mariuccia, svou druhou největší lásku (první byla Aracoeli). Zamiloval se do něj ve svých tři a třiceti letech, zatímco chlapci bylo pouhých osmnáct. Mariuccio o něj nestál, posmíval se mu a ponižoval ho. Nic z toho Manuelovi nezabránilo vracet se a škemrat u jeho dveří.

První láska, láska ke své matce, ho zlomila. Manuel svou matku zbožňoval, vnímal ji jako dokonalou bytost, obdivoval i její krásu. Ve vyprávění se k ní obrací, promlouvá k ní s nenávisť, s posměchem. Než se narodila jeho sestra, měl Manuel její plnou pozornost. Po tragédii, která je potkala, se Aracoeli nemohla vrátit k předchozímu životu. Matce vyčítá

---

⁴⁶ Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 103.

⁴⁷ Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Praha: Odeon, 1988, s. 128.

⁴⁸ Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 52.

⁴⁹ Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Praha: Odeon, 1988, s. 66-67.

promiskuitní chování, buranství a nevzdělanost. Dokud Aracoeli žila, miloval ji, přestože nesnášel její flirtování s muži. Manuelova nenávist vůči ní se poprvé objevila až po její smrti.

„E allora, è incominciata la vendetta di Aracoeli. Da morta, ora, essa mi faceva soltanto paura, e quasi orrore.“

„A právě tady započala Aracoelina msta. Jako mrtvá mi teď už jenom naháněla strach a měl jsme z ní málem hrůzu.“

Manuel zná dvě Aracoeli. Svou maminku z Tote-Taca a Aracoeli, která se objevila po Carolině smrti. V té době chlapec pozoroval změny v matčině chování, jednu chvíli se chovala jako dříve a náhle nad ní převzala kontrolu nová, druhá Aracoeli, jak ji pojmenoval.

„Giorno dopo giorno, frattanto – come un processo virulento fomentato dai primi caldi – la sua mutazione si accelerava con l'estate.“⁵⁰

„S přibývajícím létem se den ode den – jako zánětlivý proces podněcují první vedra – její proměna urychlovala.“⁵¹

Druhá Aracoeli byla řízena pudem. Od svého syna, manžela i společnosti se tak oprostila. Odpovědnost a vzpomínky na minulost, které byly s rodinou spojeny, pro ni přestaly být břemenem.

V dětství jí Manuel říkal *mama*, když na ni nyní vzpomíná, nazývá ji odosobněně jménem. Dětství a její osobu v té době si mytizoval. Když vzpomíná na život v Tote-Tacu, vzpomíná na ráj. Jeho život se od té doby propadá do temnoty. V přítomnosti žije Manuel v pekle a za vše viní svou matku, která mu v dětství tvrdila, že je krásný a milovaný. Aracoeli byla první láska jeho života a jediná jeho lásku opětovala. Nenávidí ji za to, že kvůli ní přišel na tento hrozný svět, že mu dala naději šťastného života a pak ho tu nechala samotného.

„Ma il tuo misfatto imperdonabile fu di generarmi.“⁵²

„Tvou největší ničemností, kterou ti nemohu odpustit, však bylo především to, že mě porodila.“⁵³

Hrdina lituje toho, že se narodil. Může člověk vyjádřit jasněji odpor vůči své existenci? Manuel netrpí lehkými depresemi, které časem přejdou. Prochází hlubokou existenciální krizí, která má počátek v době, kdy ho matka opustila. Od té chvíle ho nikdo nemiloval, nikdo mu

---

⁵⁰ Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 242.

⁵¹ Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Praha: Odeon, 1988, s. 296.

⁵² Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 102.

⁵³ Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Praha: Odeon, 1988, s. 126.

neprojevili náklonnost. Manuel je osamělá nešťastná bytost, která nevidí v našem světě smysl. Už během dospívání začal se sebepoškozováním, poté zkoušel těžké drogy. Žádný z těchto „úniků“ mu však neulehčil na duši. Nyní je smířený se svou malostí a žije jen tak, jak plyne čas. Bez budoucnosti. Spáchal by sebevraždu, ale nemá na ni odvalu. Cesta do matčiny domoviny je možná poslední vykřesanou nadějí, kterou v sobě dokázal objevit. Jeho izolovanost ještě podtrhuje homosexualita, která je dodnes v Itálii přijímána s rozpaky. O své sexuální orientaci však Manuel příliš nevypráví, ta není hlavní příčinou jeho potíží.

Opovrhuje jak svým tělem, tak svou osobností. Neváží si sám sebe a neviní druhé z toho, že ho nemají rádi. Naprosto to chápe – cítí, že není hoden lásky.

Aracoeli ho opustila dvakrát – poprvé, když utekla od rodiny a podruhé, tentokrát už bez možnosti návratu, když zemřela. Manuel ji viní za všechna utrpení svého života. Ona byla pro něho počátkem radosti i neštěstí. Nedokáže se od ní oprostit, stále žije v její společnosti. Vede s ní rozhovory, hledá odpovědi na nikdy nezodpovězené otázky, hledá své kořeny v její zemi. Svůj život tráví po jejím boku a jeho zášť vůči ní se stále zvětšuje.

Manuel je posledním vypravěčem Elsy Morantové. V jeho pesimismu vyjadřuje autorka své vlastní rozčarování nad životem. Morantová v několika rozhovorech potvrdila, že psaní *Aracoeli* jí přinášelo velkou radost a uspokojení. Jakoby se skrze tento román vyprávěla ze svých útrap, román jí přinášel katarzi. Jednak ji uspokojovala psychologie Manuela, kterou stvořila, jednak měla radost z vlastního procesu tvorby. Stvoření tak nešťastné postavy ji uklidňovalo, v Manuelovi viděla částečně sama sebe.

6. 3 Aracoeli

V Aracoeli splývají postavy Nunziaty, Iduzzy i Anny. Aracoeli přišla do Říma ze španělského venkova, byla nevzdělaná a prostá. Svou upřímnou a šťastnou povahou si dokázala získat krásného Eugenia. Okamžitě ho okouznila a naplnila jeho život. Byly to dva naprosté protiklady – on byl blondatý, urozený, vzdělaný muž, který procestoval celý svět; ona chudá španělská analfabetka, jejíž přátelé a společníci byly kočka a koza.

Nevzdělanost, prostotu, upřímnost i původ má společný s Nunziatou. I Aracoeli potkala svého vyvoleného takřka v dětském věku, v šestnácti letech. Její povaha se začala měnit po smrti druhorozené dcery Carini. Po této tragédii se její mysl postupně zatemňovala. Nestalo se to náhle, jako v případě Iduzzy, ale propad do temnoty byl i tak jistý. V této části života se

v postavě Aracoeli objevují charakteristické rysy Anny. Svého syna, který žadoní o pozornost a bezmezně ji miluje, začne krutě odstrkovat.

„Vàttene!“ continuò, „ non devi più guardarmi! non devi più toccarmi! sei sporco! sei brutto! vattene!“⁵⁴

„Zmiz odtud!“ pokračovala, „už se na mě nesmíš dívat! Už na mě nesmíš sahat! Jsi špinavý! Jsi ošklivý! Zmiz odtud!“⁵⁵

Ven vychází postupně pouze sama. Uspokojuje své sexuální touhy, ať už se svým mužem nebo náhodnými cizinci, které potká. Názor okolí, předtím pro ni tak důležitý, ji nyní nezajímá. Stará se jen sama o sebe, o své rozkoše a bolesti. Její proměna možná souvisela s nemocí, která v ní bujela a přivodila její brzký konec. Nejspíše to byla rakovina, která způsobovala silné bolesti hlavy.

Po Aracoelině smrti tvrdil Eugenio i teta Monda, že za její nestoudné chování mohla čistě nemoc. Manuel tomu neuvěřil, i proto se v dospělosti vydává do Španělska, aby našel indicie, které by mu pomohly pochopit matčino jednání.

Ve svém dopise na rozloučenou se matka o chlapci ani slovem nezmínila, osobně mu svůj plán útěku ani nenaznačila. Odešla, jako by neměla syna, jako by mu žádné vysvětlení nedlužila.

6. 4 Struktura

Příběh není členěn na kapitoly, nejsou zde žádné podtituly, které jsme viděli v předcházejících románech. Manuel cestuje a vypráví, skáče z přítomnosti do minulosti, blízké i vzdálené. Vybavuje si různé okamžiky svého dosavadního života. Tyto scény, události se vynořují volně, bez návaznosti. Pozorujeme volný tok Manuelových vzpomínek, které v něm tato cesta vyvolává.

Fabule a syžet si naprosto neodpovídají. Nutno dodat, že Manuelova přítomnost – cesta do Španělska – zaujímá v románu minimální prostor. Pout' do rodné země matky je jen symbolická. Manuel zde nic nenajde. Nikoho, kdo by znal jeho matku nepotká. Důležitější než cíl je cesta, na které si oživil vzpomínky a znovu prožil důležité okamžiky svého života.

---

⁵⁴ Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 266.

⁵⁵ Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Odeon, Praha, 1988, s. 325.

6. 5 Témata

V Aracoeli se vrací autorčina oblíbená témata – vztah matky a dítěte, homosexualita, osamělost. Novým prvkem je důraz na tělesnost, na to, co je hmatatelné, viditelné a blízké smrti.

6. 5. 1 Tělesnost

Morantová se zde více než v předcházejících románech soustředila na fyzickou stránku člověka. Manuel do detailu popisuje vzhled své matky, fyzické změny během jejího dospívání i postupný úpadek matčiny krásy po druhém porodu. Vzhled šel ruku v ruce s její sexualitou. Na muže působila dráždivě, každé její gesto v sobě neslo skrytý podtext. Manuel její tělo zpočátku miloval tak, až to hraničilo s oidipovským komplexem. Aracoeli postupně svému tělu propadala, oprostila se od morálních zábran. V cizích mužských náručích našla potřebnou útěchu po dceřině smrti.

I její pohled na smrt se změnil. Náboženské cítění ustupuje, Aracoeli začne chápat smrt pouze jako fyzický akt. Když se jí malý Manuel zeptá na jejího bratra Manuela, neřekne mu jednoduše, že zemřel ve válce, že jeho duše odletěla do nebe apod. Před očima se jí z hrůzou objeví rozpad jeho těla, jeho fyzický konec.

Aracoeli: „Manuelo ha perso i denti“

Manuel: „Dove? ... alla corrida?...“

Aracoeli: „Sì. L'ha incornato un toro. [...]E ha perso pure i capelli...e le mani... e gli occhi...“⁵⁶

Aracoeli: „Manuel přišel o zuby.“ [...]

Manuel: „Kde?...Při corridě?...“ [...]

Aracoeli: „Ano. Býk ho nabral na rohy.“[...] „A přišel taky o vlasy...a o ruce...a o oči...“⁵⁷

Manuel věřil pouze na krátký okamžik v dětství, že je krásný. Poprvé si uvědomil, že není tak dokonalý, když mu lékař zjistil oční vadu. Krutější pro něj bylo zjištění, že brýle jako vadu vidí i jeho matka.

---

⁵⁶ Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 231.

⁵⁷ Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Praha: Odeon, 1988, s. 282-283.

„*Difatti (io credo) per la prima volta nella nostra vita, essa mi vedeva brutto; e come io, di colpo, mi strappai gli occhiali, facendole un sorrisetto di rimedio, essa mi ricambiò con un altro sorrisetto, che però sapeva di forzatura; mentre i suoi occhi inquisitori non si distoglievano dalla mia faccia.*“⁵⁸

„*Poprvé (domnívám se) v našem společném životě mě totiž viděla ošklivého, a když jsem si prudce strhnul brýle a malounko se na ni usmál ve snaze všechno napravit, usmála se na mě taky, ale připadalo mi, že trochu násilně, a své inkvizitorské oči přitom neodtrhla od mého obličeje.*“⁵⁹

Toto byl počátek jeho nenávisti vůči vlastnímu tělu, která se s přibývajícimi léty prohlubovala.

6.6 Jazyk

V posledním románu využila Morantová nejvíce vrstev jazyka. Až do *Aracoeli* byla autorčina tendence v románech postupně přecházet z knižní náročné italštiny k její přístupnější hovorové variantě. Ve svém debutu hojně užívala knižní a archaické výrazy, její italština se účelově blížila jazyku předcházejícího století. Celkově je pro čtenáře *Menzogna e sortilegio* jazykově náročné dílo. Následující román *L'isola di Arturo* je stále na vysoké jazykové úrovni, ale je již čtenářsky přístupnější. Text není zaplaven knižními pojmy. *La Storia* znamenala velký posun k hovorové italštině. V *Aracoeli* užívá knižních výrazů (*bugiare, adergere, paventare, guatare...*), dialektu (*pazziare, criatura, sbrendolare...*), hovorové mluvy i neologismů (*trip, cocktail, party...*). Autorka využívá všechny varianty jazyka. Tuto jazykovou kombinaci v románu *Aracoeli* označil Pier Vincenzo Mengaldo za plurilingvismus. Po jazykové stránce je poslední autorčin román bezesporu nejbohatší.

Navíc je v textu často přítomna španělština. Jednak se Manuel pohybuje po Andalusii a logicky se tak po cestě setkává s tímto jazykem, jednak se španělština objevuje v jeho vzpomínkách na matku. *Aracoeli* se ihned po příjezdu do země svého muže začala pilně učit nový jazyk – italštinu. Zpočátku si však kombinovala oba jazyky, aby se dorozuměla. Manuel si tak vybavuje matčiny španělské říkanky, popěvky, laskavá slova atd.

„*Duérmete niño mi
que viene EL COCO*“

⁵⁸ Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 174.

⁵⁹ Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Praha: Odeon, 1988, s. 214.

*y se lleva a los niños
que duermen poco.*⁶⁰

Později se španělská slova vloudila do matčiny řeči hlavně ve chvílích citového rozrušení.

6.7 Poslední román

V předcházejících románech vyzdvihovala autorka děti, zvířata a matky. Oni byli nadějí tohoto světa na lepší budoucnost. V nich viděla Morantová útěchu, že v našem skandálním, šíleném světě ještě existuje nevinnost, dobro a láska. V *Aracoeli* jakoby se tomuto konceptu vysmívala. V hlavní hrdince zvítězí sexuální touha nad mateřským citem. Svého syna opustí takřka bez výčitek. Manuel vypráví, jak viděl, že svého otce milovala, ale nestačil jí. Milovala však druhá Aracoeli také svého syna? Další nezodpovězenou otázkou zůstává, zda příčinou Aracoeliny proměny byl nádor na mozk, duševní onemocnění nebo zda se svobodně rozhodla dát přednost životu prostitutky před rodinou.

V románu *Menzogna e sortilegio* vystupují Anna a Cesira, které se jako špatné matky už narodily. Jejich narcistní egoistická povaha zabránila mateřské lásce, aby vůbec vznikla. U Aracoeli je to jinak, ona poznala lásku k dítěti, milovala svého syna, ale nechala tento cit vyhořet. Jediné dítě v tomto románu je Manuel ve vlastních vzpomínkách. Jak čtenář vidí v Manuelově přítomnosti, z nevinného dítěte vyrostl nedůstojný člověk.

Děti a zvířata (kočky nebo psi) přinášely v předchozích autorčiných dílech do příběhu radost a již zmiňovanou naději. Jejich absence podtrhuje pesimistický ráz tohoto díla, ve kterém už není prostor pro štěstí. V okamžiku, kdy Manuel vstupuje do rodné vsi matky, uvidí psa, který trpí kvůli škodolibosti lidí. V tomto díle není pes útěchou stavu věcí, jen svou bezbranností zdůrazňuje lidskou krutost. V následujícím Manuelově komentáři zaznívá obviňující hlas Morantové.

„Il primo essere vivente che incontro è un cane, che galoppa, buttato a una fuga senza scampo in tutte le direzioni, portandosi dietro uno strepito di ferracci. [...] È tísico per fame, e pazzo di terrore. Si crede rincorso da una pignatta sfondata che gli hanno legato alla coda per una cordicella. Anche qua, evidentemente, come in ogni territorio

---

⁶⁰ Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 50.

umano, si trova chi gode a perseguitare i cagnacci. A me, i cani fanno maggiore pietà che gli uomini.”⁶¹

„První živá bytost, kterou tu potkám, je pes, kluše, je na útěku, co nemá konce, at’ se rozběhne kamkoliv, táhne za sebou hřmot harampádí. [...] Z hladu je vyzábělý a šílí hrůzou. Myslí si, že hrnec bez dna, co mu uvázali na ocas, ho pronásleduje. I tady, jako všude, kde žijí lidé, se našel někdo, komu dělá radost, když může ubližovat psiskům. Mně je psů líto víc než lidí.“⁶²

Bezvýchodnost Manuelova života umocňuje závěr jeho cesty. V malé osadě El Almendral už nikdo nežije, všichni odešli.

Příjmení jeho matky Muñoz Muñoz tu měl kdysi každý. Obrázek, který si mu zde naskytne, ho jen utvrdí v nesmyslnosti jeho života.

Svůj první román *Menzogna e sortilegio* zamýšlela autorka napsat jako svůj poslední. Následovaly však další tři romány a až *Aracoeli* tak uzavírá autorčinu románovou tvorbu. Román má konklusivní charakter, opakuje motivy autorčiny tvorby, rekapituluje. Román je svým způsobem otevřený, nedává nám odpovědi, čtenář se nedozví, co se s Manuelem stalo a zda tato cesta ovlivní jeho život.

Morantová napsala svůj poslední román. I kdyby jí bylo dopřáno více času na tomto světě, další dílo by nejspíš nenapsala. Dál, než, kam došla tímto příběhem, by se nedostala. Sdělila čtenáři o tomto světě, co potřebovala. Pesimismus a zklamání vyjádřené tímto románem jsou hořkou tečkou autorčina života.

---

⁶¹ Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 308-309.

⁶² Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Praha: Odeon, 1988, s. 376.

7. Prvky autorského stylu

7.1 Autobiografie v díle - „Alibi“

Autorčin styl byl označován jako narcistní. Ve všech dílech je autorka přítomna, vkládá do nich svůj život. Píše o prostředí, které zná, o citech, kterým rozumí. Jejím materiálem pro tvorbu byl jí známý a blízký svět. Byla výbornou pozorovatelkou okolního dění. V psychologii postav můžeme najít její povahové rysy.

„Sono tutta intera nei miei libri.“⁶³

„Jsem plně přítomna ve svých knihách“

Hlavní hrdiny románů bez výjimky využívá jako svá „alibi“. Projektuje do nich vlastní touhy, obavy, přání, deziluze i lásku. Sgorlon dává tomuto přístupu název – „*civetteria narcisistica*“⁶⁴. Morantová prožívá skrze své hrdiny katarzi, oprostí ji od vlastních životních útrap. Sama autorka byla narcisem, věděla to o sobě. Ve článku *I tre narcisi*⁶⁵ charakterizovala tři typy narcisů – šťastného, zuřivého a nešťastného. Sama se považovala za nešťastného narcise:

„Ella non piace a se stessa, si giudica brutta, sgradevole, ignorante, e non dubita che anche gli altri siano della stessa opinione.“⁶⁶

„Nelíbí se sama sobě, domnívá se, že je ošklivá, nepříjemná, hloupá a nepochybuje o tom, že tento názor sdílí i ostatní.“

Všechna místa, o kterých píše, autorka dobře zná. S výjimkou prvního románu *Menzogna e sortilegio* jsou příběhy umístěny do konkrétních reálií. Na Arturově ostrově Procida pobývala s manželem a zdejší krajinu si zamilovala. Román *La Storia* je umístěn do římských čtvrtí, ke kterým měla citový vztah. Manuel se vydává do Andalusie, která Elsu inspirovala i při práci na sbírce *Lo scialle andaluso*.

„In effetti Elsa Morante andò in Adalusia due volte: la prima volta, nel dicembre 1962, con il giovane amico Allen Midgette; la seconda nel dicembre 1976 con Carlo Cechi [...]“⁶⁷

⁶³ Capozzi, Rocco: *Sherezade and other 'alibis': Elsa Morante's victims of love*, s. 54. Dostupné z <http://www.rivistadistudiitaliani.it/filecounter2.php?id=1309>. [2014-06-05].

⁶⁴ Capozzi, Rocco: *Sherezade and other 'alibis': Elsa Morante's victims of love*, s. 53. Dostupné z <http://www.rivistadistudiitaliani.it/filecounter2.php?id=1309>. [2014-06-05].

⁶⁵ Morante, Elsa: *I tre narcisi*. In *Il Mondo*, 16.12.1950, s.7. Dostupné z: http://193.206.215.10/morante/periodici/ilmondo/SFALQUI_PER25900005.html [2014-06-11]

⁶⁶ Morantová, Elsa: *I tre narcisi*. In *Il Mondo* vydaný 16.12.1950, s.7. Dostupné z: http://193.206.215.10/morante/periodici/ilmondo/SFALQUI_PER25900005.html [2014-06-11]

“Ve skutečnosti jela Elsa Morantová do Andalusie dvakrát: poprvé, v prosinci 1962, s mladým přítelem Allenem Midgетtem; podruhé v prosinci 1976 s Carlem Cechim [...]”

Výběr lokality pro svůj román v Andalusii byl zcela náhodný. Morantová zabořila poslepu prst do mapy a pak se vydala prozkoumat vybrané místo – osadu El Almendral.

7. 2 Témata

7. 2. 1 Rodina

V každém románu Morantová zpracovává téma rodiny. Nejčastěji se jedná o vztah dítěte a matky. Autorka ukazuje, jak důležitou roli má životě člověka matka. Matky, které Morantová zobrazuje jsou jak špatné (Anna, Cesira), tak dobré (Nunziata, Ida). Nejednoznačné je postavení Aracoeli, která se vlivem tragédie či nemoci přestala o syna zajímat. Špatná matka může z člověka vytvořit duševního mrzáka. Vztah s matkou je pro formování osobnosti člověka naprosto zásadní. Se smrtí dítěte se matka nemůže vyrovnat – jak Ida, tak Concetta i Aracoeli se pomatou.

V autorčiných románech vztah syn-matka často stojí na hranici incestu. Concetta žárlí na Eduardovy milenky. Ve chvílích, kdy je k ní pozorný a milý dokonce koketně rudne. Manuel je závislý na své matce i po její smrti, nedokáže se od ní oprostít. Vzpomíná na šťastné časy, kdy mu připadalo, že on a matka jsou propojeni – jedno tělo, jedna duše. Přestože nejsou pokrevně příbuzní, Arturo a Iduzza nemohou být spolu a chlapec musí z ostrova odejít. Pokud by se jejich láska naplnila, bylo by to viděno v očích společnosti jako incest.

Otcové jsou v autorčiných románech vesměs slaboši. Komunikaci s dítětem nezvládají, nedokáží navázat tak silné pouto, jaké sdílí dítě s matkou. Jediný, kdo svého otce zbožňuje, je Arturo, který ale matku nemá. Manuelova láska k matce ovlivnila celý jeho budoucí život. Otec, velitel v námořnictvu, ho nikdy nezajímal a tak to fungovalo i obráceně. Jakoby otcovská figura dítěti nic nedávala.

„Allora, per quanto ne sapevo, io non avevo nessun padre. Né concepivo, del resto, che i padri sulla terra fossero necessari e inevitabili.“⁶⁸

---

⁶⁷ Bernabò, Graziella: *La fiaba estrema. Elsa Morante tra vita e scrittura*. Roma: Carocci, 2012, s. 245.

⁶⁸ Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 120.

„Tehdy, pokud jsem měl o tom všem vůbec nějaké ponětí, jsem otce prostě neměl. Ostatně jsem si ani nemyslel, že otcové jsou na této zemi nutní a potřební.“⁶⁹

Podobně mluví Manuel o svém otci několikrát, přestože jeho otec byl vážený, všemi obdivovaný občan, pro syna nebyl vůbec důležitý. Jak později vzpomíná, když Eugenio zemřel, ani nezaplakal. Otce ve svém životě nepotřeboval, byl fixovaný pouze na matku.

„Io invece non sono mai stato figlio di un padre. Evitavo sempre, con lui, di chiamarlo papà: nel suono stesso di queste due sillabe, mi si faceva sentire un che di ridicolo, quasi d'indecoroso.“⁷⁰

„Já jsem naopak nikdy synem žádného otce nebyl. V jeho případě jsem se vždycky vyhýbal tomu, abych mu musil říkat táto: pouhý zvuk těch dvou slabik mi připadal směšný, ba neslušný.“⁷¹

Výjimkou je Annin otec Theodoro, který ji od dětství rozmazloval a podporoval v její pýše.

Rodinný život a její členové Morantovou fascinují, pečlivě pracuje s psychologií postav. Dětství vidí jako období formování člověka, ve kterém je rodinné zázemí klíčové. Pokud si člověk do života nese traumata z dětství, nemůže být nikdy šťastný.

Příběh často staví na problematickém či narušeném vztahu. Rodina představovala odpradáвна místo plné silných emocí, konfliktů a střetů. Je tak přímo ideálním centrem dění pro autorčiny romány, ve kterých tyto vztahy rozebírá.

7. 2. 2 Láska a žárlivost

Téměř každý vztah, jak milostný, tak rodinný, je v autorčině podání ničen žárlivostí. Seznam žárlivců jde napříč věkem, pohlavím i sociální třídou – Arturo, Anna, Francesco, Manuel, Cesira a další. Jejich negativním povahovým rysem je sebestřednost. Jsou zahleděni sami do sebe, chtějí být šťastní a naplnit své touhy, bez ohledu na ostatní. Žárlí na rodiče, milence nebo na celou společnost, která je odmítá.

Žárlivec potřebuje, aby se mu dostalo lásky jemu jedinému. Není ochoten se s nikým o druhého dělit. Toto chování vidíme nejlépe na Arturovi, který si nechce žárlivost přiznat ani v okamžiku, kdy tato vlastnost zcela ovládá jeho chování.

---

⁶⁹ Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Praha: Odeon, 1988, s. 148.

⁷⁰ Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982, s. 183.

⁷¹ Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Praha: Odeon, 1988, s. 225.

Téma lásky je přítomno v každém z románů Elsy Morantové. Tento cit člověka naplňuje i ničí. V příbězích autorky je láska hlavním původcem neštěstí. Hrdina je často plný citu, ale láska mu není opětována, případně je mu odepřena. Nedostatek lásky plodí frustraci, ze které se rodí nenávist nebo šílenství. Autorka si krutě pohrává se svými hrdiny a jejich city. Příčinou jejich neštěstí je často již zmiňovaná žárlivost a sobectví. Sobecká láska není podle Morantové autentická, a tak právem nenachází odezvu. Láska se šťastným koncem nemá v příbězích Morantové místo.

Hrdinové si často své milované mytizují. Vidí pouze jejich kladné vlastnosti, které ještě znásobují. Vysní si člověka, který se originálu již téměř nepodobá. Tak si vysnil Artur otce-hrdinu, který podniká dobrodružné cesty do dalekých zemí. Podobně si Concetta a Anna upravily obraz Eduarda. Veškeré jeho negativní stránky, které ve skutečně převažovaly, popřely. Z krutého Eduarda se v jejich mysli stal světec.

Sama autorka byla vášnivá žena, která snadno zahořela láskou. Její milostné vztahy skončily špatně a nakonec umírá sama. Moravia, Visconti, Morrow – všechny milovala, ale se všemi měla komplikovaný a netradiční vztah. Láska jako z románu pro ni byla v reálném životě cizí, a tak ji nemohla zakomponovat ani do svého díla. Jak již bylo řečeno, Morantová se nechávala inspirovat svým životem a lásku se šťastným koncem nikdy neprožila.

7. 2. 3 Šílenství

Autorčiny hrdinky často trpí duševními chorobami. Zrnko této nemoci je v každé z nich, je však třeba nějakého spouštěče, aby u nich choroba naplno vypukla. U Anny je to smrt Eduarda, Aracoeli a Idě zase umírá dítě. Šílenství tak jde u Morantové ruku v ruce s láskou, která je jeho příčinou. Ženy, které jsou plné citu, se nedokáží vyrovnat se ztrátou milované osoby. Reálný svět se pro ně stává nesnesitelným. Jejich mysl utíká do snů, fantazie a ireálných prostor.

7. 3 Postavy

Autorčinými hlavními hrdiny jsou ženy, děti a zvířata. Muži stojí na okraji jejího zájmu. Na ženskou psyché nahlíží autorka z mnoha úhlů pohledu. Oceňuje a obdivuje pravé matky. V posledním rozhovoru s Jean-Noël Schifanem říká:

Morante: „Mi piacciono molto anche le madri. Le vere madri.“

Schifano: „Le madri napoletane...?“

Morante: „*O le siciliane. Ho un grande amore per la donna semplice. [...] Amo molto le donne come Nunziatella dell'Isola di Arturo, come Aracoeli*”⁷²

Morantová: “*Taky se mi moc líbí matky. Opravdové matky.*”

Schifano: ”*Neapolské matky...?*”

Morantová: “*Nebo sicilské. Mám slabost pro prosté ženy [...] Miluji ženy jako jsou Nunziatella z Arturova ostrova nebo Aracoeli.*”

Její hrdinky jsou často prosté a jednoduché bytosti, které se řídí náboženstvím. Nejen, že jsou ve společnosti vnímány jako podřízené osoby, samy se tak dokonce cítí. Iduzza by se nejraději stala neviditelnou, Nunziata a Aracoeli jsou nevzdělané venkovanky. Nunziata se dobrovolně podřizuje manželovi, vnímá ho jako dominantního člena domácnosti, kterému musí sloužit.

Druhou volbou byly pro Morantovou ženy z řad měšťanstva nebo šlechty. Všechny se vyznačují tím, že jsou pokrytecké, pyšné a odměřené. Kvůli těmto vlastnostem nejsou schopny být skutečnými matkami. Jsou ovládané společenskými pravidly, která umlčela jejich přirozenost. Pravá mateřská láska se v nich s narozením dítěte neprobudí, příkladem může být Anna a Cesira.

Za své ztvárnění ženských postav byla Morantová feministkami často kritizována. Její tvorba bývá dokonce označována jako misogynní. V druhé polovině dvacátého století se stále častěji ozývaly hlasy volající po zrovnoprávnění pohlaví. Ve svých románech Morantová naopak zdůrazňovala rozdílné ženské a mužské role. Žena v jejím podání nebyla nikdy silná, samostatná a vzdělaná. Její ženské postavy jsou buď prosté a nevzdělané, nebo jsou chytré, ale kruté.

V osobním životě Morantová preferovala společnost mužů, z řad žen měla jen málo přítelkyň. Více společného toho měla s muži. Ženy-matky obdivovala, ale jí samé bylo mateřství vinou války a nemoci odepřeno. I proto stála vždy na pomezí ženského a mužského světa.

Svým zobrazením prostých hrdinek chtěla vzdát chválu ženství a mateřství. Její dílo je však dodnes vnímáno jako antifeministické. Sama autorka se netajila svým odporem k feministkám a dam z řad měšťanstva.

---

⁷² Schifano, Jean-Noël: *Barbara e divina*. Dostupné z: <http://193.206.215.10/morante/periodici/interviste/ESPRESSO00006.html> [2014-06-11].

„[...]non ho mai conosciuto una donna veramente intelligente. Le donne pensano solo a se stesse e alle loro faccende private, scimmiettano l'uomo, ed è un segno della loro stupidità voler essere come i maschi: spregiando le loro grandi qualità femminili, diventano spregevoli.»⁷³

„[...] nikdy jsem se nesetkala s opravdu inteligentní ženou. Ženy myslí jen samy na sebe a své soukromé záležitosti, opičí se po mužích, a to je znak jejich hlouposti – chtít být jako muži: znevažují vysoké ženské hodnoty, jsou odsouzenihodné.”

Skrze své postavy kritizuje společnost, nejčastěji měšťanskou. Morantová milovala svobodu a volnost, jak myšlenek, tak pohybu. Zotročení člověka skrze společenské normy odsuzovala. I proto tak milovala děti a jejich svobodnou mysl. Kdyby si mohla sama vybrat, byla by navždy chlapcem, ani mužem, ani ženou. Postavení ženy ji omezovalo, musela více bojovat o uznání v intelektuálním světě.

Ve svých románech vyzdvihuje „čisté duše“ – děti a zvířata. Tedy ty, kteří jsou podle ní nevinní. Oni přináší do jejich příběhů kouzlo a radost. Jejich pohled na svět je odzbrojující, dokáží žít v souladu s přírodou a najít v ní naprosté štěstí. Peníze, ambice ani společenské postavení pro ně nehrají žádnou roli. Morantová miluje barbarský svět, ve kterém se děti a zvířata pohybují. Tento svět kontrastuje s naší civilizací, ve které se ztrácí základní lidské hodnoty.

7. 4 Tvůrčí postup

Morantová neuměla tvořit povrchně. Jak u postav, tak u příběhu musela jít do hloubky. Její vypravěčský cit ji k tomu nutil. Postavy zobrazuje z různých úhlů pohledu. Nikdy neužívá zkratkovitý popis, každá osoba či událost má v příběhu svůj prostor. Autorka vypráví pomalu, na ústřední příběh vrství další události a lidské osudy. Přirozeně se tak její román rozrůstá jako klubko do všech stran. Ráda se vrací k určitým událostem nebo postavám, které doplňuje o další informace. Přes tento komplikovaný tvůrčí postup je výsledný příběh vždy komplexní. Chtěla popsat postavy i události co nedůsledněji, mnohdy odbočovala od ústředí dějové linky. Nikdy však nedovolila, aby se jí příběh rozutekl. Zнала hranice dobrého vypravěče. I z těchto důvodů jí tvorba jednoho díla trvala až deset let.

Chtěla, aby dílo bylo dokonalé – zvažovala různé varianty, měnila názvy, přepisovala, doplňovala či odstraňovala celé kapitoly. Každá negativní kritika ji osobně zasáhla, cítila se

---

⁷³ Grazia Cherchi, *Elsa e la memoria*. In: *Panorama*, l'8 novembre 1982. Dostupné z: <http://193.206.215.10/morante/periodici/aracoeli%20giornali/PANORAMA00001.html> [2014-06-11].

nepochopena. Všem svým románům obětovala část života, než je vydala, byla přesvědčena, že na nich nelze již nic změnit.

Témata se v její tvorbě opakují. V každém dalším románu rozebírá stejná témata z různých úhlů pohledu. Morantová dokázala psát pouze o věcech, které jí byly blízké, na kterých jí osobně záleželo. Do psaní vkládala svůj život.

8. Závěr

Elsa Morantová chtěla již svým prvním románem „zabít“ žánr román. Podařil se jí pravý opak.

„Dokazuje také – přes periodicky se opakující chmurné předpovědi o „konci románu“ – neobyčejnou životnost tohoto tradičního žánru, [...]“⁷⁴

Svou tvorbou dokázala, že román je dosud nevyčerpaný žánr, který spisovatelům nabízí široké možnosti pro tvorbu. Dvacáté století znamenalo pro literaturu období velkých změn. Hledaly se nové možnosti tvorby, formovaly se skupiny, které se prezentovaly společným manifestem. V průběhu století se objevilo mnoho nových poetik; některé upadly v zapomnění brzy po svém zrodu, jiné ovlivňují světovou literaturu dosud.

Morantová byla skutečný romanopisec, dokázala přes nátlak literárního světa stát mimo všechny proudy a poetiky. Nezajímalo ji, jaká témata nebo poetiky jsou aktuálně v přízni čtenářů či kritiky. Jako spisovatelka se již narodila. Psaní naplňovalo její život, brala ho jako své poslání. S neobyčejnou pílí a zaujetím pak tvořila své romány.

Je obtížné určit autobiografické prvky v její tvorbě. Dílo a život jdou u Morantové ruku v ruce. Její romány jsou velmi subjektivní. Mnohé osoby, prostředí, zážitky či pocity vložila do svých knih.

Nepsala podle diktátu doby, ale podle svého spisovatelského instinktu. V první řadě chtěla čtenářům zprostředkovat dobrý příběh tak, jak to dělali romanopisci v 18. nebo 19. století. Následně se s nimi prostřednictvím svých postav podělila o své názory, touhy a úzkosti.

Autorka zažila druhou světovou válku a nešťastný poválečný vývoj v Itálii. Pozorovala tuto šílenou dobu a s obavami vyhlížela budoucnost lidstva. Tyto obavy a úzkosti jsou nespornou součástí románů, čtenářům je zprostředkovává skrze své postavy. A tak přestože jí kritika vyčítala, že se nevyjadřuje k aktuální situaci, přesně to Morantová dělala. Nemusela psát o konkrétních událostech a reáliích, aby vyjádřila své rozčarování z lidské společnosti a vývoje tohoto světa.

Morantová byla bezesporu jedním z největších spisovatelských talentů dvacátého století v Evropě. Její romány jsou založeny na dějové zápletce a psychologii postav, zároveň v nich dokázala zachytit atmosféru skandálního dvacátého století. Toto spojení je základním kamenem její tvorby a autorčiny výjimečnosti.

---

⁷⁴ Hořký, Vladimír: *Výpravy do paměti a historie*. In Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Odeon: Praha, 1988, str. 401.

Seznam použité literatury

Primární literatura

Morante, Elsa: *Menzogna e sortilegio*. Torino: Einaudi, 1975.

Morante, Elsa: *Isola di Arturo*. Torino: Einaudi, 1975.

Morante, Elsa: *La Storia*. Torino: Einaudi, 1974.

Morante, Elsa: *Aracoeli*. Torino: Einaudi, 1982.

Použité překlady

Morantová, Elsa: *Příběh v historii*. Praha: Odeon, Praha, 1990.

Morantová, Elsa: *Aracoeli*. Praha: Odeon, 1988.

Sekundární literatura

Sgorlon, Carlo: *Invita alla lettura di Elsa Morante*. Milano: Mursia, 1972.

Ravanello, Donatella: *Scrittura e follia nei romanzi di Elsa Morante*. Venezia: Marsilio Editori, 1980.

Zaoralová, Eva: *Lidský osud v soukolí dějin*. In: Elsa Morantová, *Příběh v historii*, Odeon, Praha 1990, str. 663-669.

Hořký, Vladimír: *Výpravy do paměti a historie*. In Elsa Morantová, *Aracoeli*, Odeon, Praha 1988, str. 401-406.

Obstová, Zora: *Ženská próza v italské moderní literatuře*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008.

Weilová, Simone: *Dobro, mez a rovnováha*. (Výbor ze Sešitů). Praha: Mladá fronta, 1996.

Fofi, Goffredo; Sofri, Adriano: *Festa per Elsa*. Palermo: Sellerio editore, 2011.

Bernabò, Graziella: *La fiaba estrema. Elsa Morante tra vita e scrittura*. Roma: Carocci, 2012.

Použité elektronické zdroje

Intervista ad Elsa di Michel David in «Le Monde», 13 aprile 1968. Dostupné z:

http://www.internetculturale.it/opencms/opencms/it/pagine/mostre/pagina_979.html

De Robertis, Giuseppe: *I sortilegi di Elsa*. In *Tempo*, 1948. Dostupné z:

http://193.206.215.10/morante/periodici/mes_giornali/TEMPO-4800001.html

Monelli, Paolo: *Elsa Morante*. In *Successo*, 1962, s. 120. Dostupné z:

http://193.206.215.10/morante/popup/SUCCESSO_196200001.html

Livi Augusto: *Esistenzialismo e "spirou" nella notte del Premio Viareggio*. In *Il Nuovo Corriere*. N. 191, Firenze, 1974. Dostupné z:

http://193.206.215.10/morante/periodici/mes_giornali/N_CORRIERE00001.html

Capozzi, Rocco: *Sherezade and other 'alibis': Elsa Morante's victims of love*, s. 54.

Dostupné z: <http://www.rivistadistudiitaliani.it/filecounter2.php?id=1309>.

Morante, Elsa: *I tre narcisi*. In *Il Mondo*, 16.12.1950, s.7. Dostupné z:

http://193.206.215.10/morante/periodici/ilmondo/SFALQUI_PER25900005.html

Schifano, Jean-Noël: *Barbara e divina*. Dostupné z:

<http://193.206.215.10/morante/periodici/interviste/ESPRESSO000006.html>

Grazia Cherchi, *Elsa e la memoria*. In: *Panorama*, 1'8 novembre 1982. Dostupné z:

<http://193.206.215.10/morante/periodici/aracoeli%20giornali/PANORAMA00001.html>

Riassunto

La presente tesi si occupa della vita e dell'opera della grande scrittrice italiana Elsa Morante, autrice da molti oggi chiamata „la madre“ della letteratura italiana, nonostante abbia vissuto per lungo tempo all'ombra del più celebre marito Alberto Moravia. Sin dai suoi esordi la Morante è stata per i critici un grande enigma: molti di loro non sapevano dove collocarla o come classificarla nel panorama letterario italiano. La Morante era, infatti, un'autrice lontana da ogni corrente letteraria del Novecento. Le sue principali fonti di ispirazione erano, infatti, i grandi romanzieri dell'800 e del '700.

In questa tesi ho concentrato la mia attenzione sull'analisi dei quattro romanzi morantiani – *Menzogna e sortilegio*, *L'Isola di Arturo*, *La Storia* e *Aracoeli* – di cui ho cercato di delineare i temi dominanti e i tratti tipici che caratterizzano la produzione della scrittrice.

Nel capitolo introduttivo ho presentato la vita e tutta la produzione letteraria dell'autrice. Oltre ai quattro romanzi la Morante ha scritto anche testi poetici, racconti e fiabe che però non sono oggetto di analisi in questa tesi.

Dopo questa parte introduttiva la tesi procede con l'analisi di tutti i romanzi della scrittrice.

Il romanzo del debutto *Menzogna e sortilegio* è stato pubblicato da Einaudi nel 1948. La Morante mostra già in questo libro i temi principali della sua opera: la relazione complicata tra madre e figlio, l'amore infelice, l'atemporalità e la follia. Il romanzo è stato pubblicato nel periodo del Neorealismo, un'epoca in cui molti degli autori italiani nei propri libri davano voce alle proprie opinioni sulla Seconda Guerra Mondiale o sulle condizioni dell'Italia post-bellica. La Morante ha invece scritto un romanzo che non ha nulla a che vedere con il clima culturale dell'epoca. Il romanzo ha ricevuto molti giudizi negativi; i critici non hanno saputo comprendere l'importanza e la grandezza di questo debutto. Solo alcuni autori hanno apprezzato da subito questo straordinario romanzo, tra questi Natalia Ginzburg.

Il passaggio successivo della tesi consiste nell'analisi del secondo romanzo dell'autrice *L'Isola di Arturo*. Con questa opera la Morante ha ottenuto il meritato riconoscimento sia dai critici sia dai lettori, guadagnandosi finalmente il favore pressoché generale del mondo letterario. Il tema di questo romanzo consiste nella descrizione del processo di maturazione del giovane Arturo alle prese con l'ingresso nel mondo degli adulti, il tutto sullo sfondo del scenario dell'isola di Procida. *L'Isola di Arturo* appartiene al genere del cosiddetto Bildungsroman. Nel romanzo la Morante si concentra sulla descrizione dei

cambiamenti fisici del ragazzo e, soprattutto, sulla analisi della sua maturazione psicologica. Anche in questo romanzo sono presenti i motivi preferiti della scrittrice, tra cui i temi delle relazioni familiari e dell'amore impossibile.

Il terzo romanzo, *La Storia*, è diventato un vero e proprio bestseller in Italia. Il volume è stato pubblicato nel 1974 nella collana „Gli Struzzi“ dalla casa editrice Einaudi. Il titolo di questa opera racchiude in sé due significati: la grande storia e le piccole storie della gente comune nella città di Roma durante il periodo bellico. Per questo romanzo la Morante ha utilizzato un registro linguistico popolare, informale nell'intento di rendere il testo accessibile a un pubblico quanto mai ampio.

Aracoeli ha avuto una lunga gestazione. A questo ultimo romanzo l'autrice ha lavorato, infatti, dal 1976 al 1981. *Aracoeli* è un libro pieno di contraddizioni. Per lungo tempo è stato considerato dalla critica un romanzo di mediocre qualità, la peggiore opera della scrittrice. Di recente si sono imposti all'attenzione pubblica nuovi contributi critici che hanno posto in evidenza qualità finora misconosciute del romanzo. Senza ombra di dubbio possiamo considerare *Aracoeli* il romanzo più pessimistico della Morante, un'opera in cui l'autrice non esita a mettere in luce tutta la sua profonda delusione nei confronti dell'uomo e della società contemporanea.

L'obiettivo della presente tesi è stato quello di presentare la vita e lo stile narrativo di Elsa Morante e di identificare i tratti caratteristici della sua scrittura. I quattro romanzi morantiani sono fondamentalmente diversi per quanto riguarda le scelte linguistiche e i livelli espressivi. Nel romanzo *Menzogna e sortilegio* la Morante ha fatto largo ricorso al linguaggio letterario, mentre nel secondo romanzo, *L'Isola di Arturo*, la lingua appare già più accessibile a un pubblico più vasto; *La Storia* è addirittura scritta „*por el analfabeto a quein escribo*“ (viz 5.7 Jazyk). Infine, *Aracoeli*, l'ultimo dei suoi romanzi, è caratterizzato dal pluringuismo.

Contrariamente a quanto avviene per la lingua, nei suoi romanzi i temi e i motivi tendono a ripetersi. La Morante ha sempre focalizzato la propria attenzione sulle relazioni familiari, con particolare interesse nei confronti del rapporto madre-figlio. Altri grandi temi morantiani sono l'amore infelice e la maternità.

I suoi protagonisti preferiti sono le donne, i bambini e gli animali. La Morante presenta essenzialmente due tipi di donne. Le prime sono madri vere, che non hanno un buon livello di istruzione. La loro forza di carattere si basa sui sentimenti di sincerità e di bontà. Le seconde sono xx donne borghesi oppure nobildonne colte che vivono secondo le regole dettate dalla propria posizione sociale, donne prive o incapaci di provare i sentimenti più

elementari. La Morante non è mai stata molto benevola nei confronti di queste donne arroganti che amano soprattutto se stesse e che molto spesso non riescono neppure ad essere delle buone madri .

I bambini e gli animali, gli altri protagonisti dei suoi romanzi, portano sempre felicità e speranza nelle storie morantiane. In entrambi i casi si tratta di esseri innocenti, incapaci di arrecare danno al prossimo e perfettamente in grado di vivere felicemente senza possedere alcunché. Esseri capaci di apprezzare le bellezze della natura e, al tempo stesso, non in grado di comprendere i problemi della vita. La Morante amava il mondo barbarico, dove si può vivere liberamente senza le regole limitative imposte dalla società.

La Morante è nata scrittrice; nella sua biografia la scrittura e le vicende personali si intrecciano di continuo. Tutte le sue opere si ispirano a personaggi reali, ad ambientazioni concrete, a esperienze personali e alle passioni della scrittrice. Identificare gli elementi autobiografici nella produzione morantiana non è facile. Ci sono molti - Morante è presente in ogni storia raccontata.

Senza dubbio Elsa Morante appartiene al novero dei maggiori narratori del Novecento in Italia.

Shrnutí

Diplomová práce se zaměřuje na život a tvorbu přední italské spisovatelky Elsy Morantové. V úvodní části je stručně představen život a kompletní tvorba autorky. Krom románů, které jsou předmětem této práce, psala Morantová také povídkové sbírky, básně a pohádky.

V další části jsou chronologicky analyzovány všechny její romány – *Menzogna e sortilegio*, *L'isola di Arturo*, *La Storia* a *Aracoeli*. U každého díla jsou zmíněny okolnosti jeho vzniku a reakce kritiky po jeho vydání. Následuje stručné shrnutí děje, popis hlavních protagonistů, určení hlavních témat či jazykových voleb.

Menzogna e sortilegio je příběhem dívky Elisy a jejích nejbližších. Elisa v ich-formě vypráví o tragickém osudu své rodiny. Román byl publikován v době, kdy italský literární svět ovládal neorealismus. Debut Morantové byl komentován mnoha kritikou, často velmi negativně. Vyčítali jí hlavně neaktuálnost tohoto díla.

L'isola di Arturo je druhý román Elsy Morantové. Z města se přesouváme na ostrov, kde hlavní protagonista prožívá bezstarostné dětství. Román vyniká propracovanou psychologií postav. Autorce se podařilo zachytit emočně náročné dospívání chlapce Artura. Tímto dílem si autorka získala uznání z řad kritiky i čtenářů.

La Storia patří k největším italským bestsellerům dvacátého století. Morantová v tomto díle reflektuje období druhé světové války a krátce po ní. Na příběhu hlavní hrdinky Idy realisticky zobrazila život prostých Římanů v tomto hrůzném období.

Aracoeli je autorčiným posledním románem. V době, kdy ho psala, prožívala neradostné období. Morantová byla jednak rozčarována z poválečné situace v Itálii, jednak trpěla zdravotními problémy. Do *Aracoeli* se tak promítly její frustrace, pesimismus a obavy.

Závěrečná část práce patří rekapitulaci hlavních prvků autorského stylu Morantové. Určena jsou základní témata její tvorby – rodina, láska a žárlivost, šílenství. Dále jsou popsáni typičtí protagonisté jejích románů – matky, děti a zvířata. V závěru práce stručně charakterizují postupy jejího autorského stylu.

Morantová je označována jako jedna z „matek“ italské literatury. Je otázkou, na kolik je tato charakteristika přesná. Autorka byla ve své době ojedinělým úkazem na italské literární scéně. Kritika si na jejích románech doslova „vylámala zuby“. Dodnes je těžké Morantovou zařadit k určité poetice nebo literární skupině. Autorka stála mimo všechny poetiky, psala na základě svého vyprávěčského citu, se kterým se narodila.

Summary

This thesis is focused on life and production of important writer of the twentieth century Elsa Morante. In the opening part is briefly presented her life and complete production. She wrote, except of novels presented in this theses, also fairy tales, poems and short stories.

In following part are analysed all four novels of hers – *Menzogna e sortilegio*, *L'isola di Arturo*, *La Storia* and *Aracoeli*. In each one are mentioned circumstances of its origin and reaction of the critics after its publication. Next part of analysis is short summary of the story, description of the protagonists, recognition of main themes and language choices.

Menzogna e sortilegio tells the story of the girl Elisa and her family. Elisa is a narrator who talk about family tragedies. This novel was published during the neorelistic period in Italy. Because of that was her debut accepted with puzzlement. Morante's book received many critics, mostly negative. Primary they blame her for obsolescence.

L'isola di Arturo is her second novel. Setting is changed – we move from town to island, where Arturo goes through his maturing. Morante was able to describe precisely psychological transformation of Arturo from child to young man. By this novel she achieved appreciation of critics and affection of readers.

La Storia belongs to italian bestsellers of twentieth century. Morante with hindsight of twenty years reflect the period of second world war and post-war years. She showed her readers life of simple romans during this dreadful period.

Aracoeli is writer's last novel. During its writing her life was unhappy. Morante was disappointed of the post-war situation, her personal life and in addition to that her health got worse. In this novel she expressed all hers frustion, pessimism and fears.

Last part of this thesis belongs to recapitulation of typical elements of her writing. Main themes are set – family, love and jealousy, madness. Description of her favourite characters – mothers, children, animals – follows. At the end of this work are briefly defined her working methods.

Morante is called as one of the „mothers“ of italian literature. She never belonged to any art movement or school. It's still uneasy for critics to classify her. Morante was already born as a writer, she followed her instincts, not artistic programs. Her talent of storytelling and psychological description of her characters make her one of the best italian writers.